

3619

281.6

F 49

1924

2010

522001

ԲԵՆԻԿ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ

ԹԱԼԱՆԻ ՎԱՆՔԸ

1. Թալանի վանքը
2. Գուռակրոնությունը անառակություն և
3. Մնապաշտությունը քրիստոնեություն չե
4. Դիմում հայ քահանայության
5. Եջմիածնի «Դերագույն խորհուրդը»:

281.6
Բ-49

Պետերատի II տպարան

ՅԵՐԵՎԱՆ

1924 թ.

ԲԵՆԻԿ Ծ. ՎԱՐԴԱՊԵՏ

281.6

F-49

ԹԱԼԱՆԻ ՎԱՆՔԸ

200

2495-ԲԵ

1. Թալանի վանքը
2. Գուտաիրոնությունը անառակություն է:
3. Մնապաշտությունը քրիստոնեություն չէ
4. Դիմում հայ քահանայության
5. Եջմիածնի «Գերագույն Խորհուրդը»:

778



Պետրոսի II տպարան

17587-59

ՅԵՐԵՎԱՆ

1924 թ.

ՀԿ

34468-4.հ.

ՀԱՅԿԱՆ ԿՈՄԻՏԵ

ՄԻ

002
59-2012

ԹԱԼԱՆԻ ՎԱՆՔԸ

Գրառեղակար ՔՔ 1292, 1294, 1295, 1296, 1315.

Տիրում 5,000



Հայ ժողովուրդ,

Հայ և ոտաք թագավորներ, հայ ունեւորն ու աղ-
քատը, մշակն ու գյուղացին են հին որերից հայոց
յեկեղեցուն կալվածաներ են փեշքեշ արել։ հաւատքով
վոսկի ու արծաթ, գոհար ու մարգարիտ թափել ՅՆժիա-
ծին, վոր սա հայ ազգի մեջ ուսում տարածի, Գրիս-
տոսի սերն ու ավետարանը քարոզի, վորը ու աղքատ
պահի, ազգագուտ գործեր անի։

Յեղել ե մի ժամանակ, վոր նա իր պարտքը կա-
տարել ե, ինչպես վոր հասկացել ե. և հայը սիրել ե
այդ յեկեղեցին։ Այժմ եղպես չի. այժմ հայ ժողովուր-
դը յերես ե թեքել և զգվում ե հոգեւորականից։ Իրա-
վունք ունի՞ թե չե։ Յես ասում եմ, վոր իրավունք ունի։

Ինչո՞ւ. վորովհետեւ դարերի գիշածը մենք թա-
լանում ենք և կը թալանենք, քանի վոր դու քնած
ես, համր ես, կույր ես։

Փաստեր ես ուզում, հրամե, տես։

120,000 դեսետին ընտիր հողեր ու անտառներ
ունեյինք, 5 սեփական մեծ գյուղ, հսկայակտն կալված-
ներ՝ շենքեր բոլոր խոշոր քաղաքներում, մանավանդ
Քիշնեում։ Կայսերական տնից հետո առաջին կալվա-
ծատերն եյինք ամբողջ Ռուսաստանում։ Այդ կալված-
ներով ինչ նյութական ու բարոյական վերաշինու-
թյուն արինք քեզ համար, մեկն աչքս կոխիր. վոչինչ,
վոչինչ։

Այդ կալվածները մասամբ անշնորհք տիրապե-
տությունից այս ու այն եյին ուտում. մասամբ ան-
ձակ մեաւով խողանացան, յեղած արդյունքն ել կե-

բան առաջնորդներն ու իրենց բարեկամները, ամենուրեք անդամներն ու իրենց մերձավորները:

Բացի այդ, ազդը խոշոր կտակներ եր անում. ախր մի հարցրու թե եղ կտակների դամարները ի՞նչ արինք մենք, ի՞նչի վրա գործադրեցինք: Բա պաղին ու խաչհամբույրը, հոգեբաժինն ու պսակադրամը, լուսադինն ու նվերները, ուխտատեղիներն ու մոմադինը, կաժաղորդնժաններն ու մատաղները, զավառներից շարանշարան սայլերով յեկող յուզն ու պանիրը... յեա վճարն աւեմ: Ախր Եջմիածինը դարերով ազգի գանձարարանն է յեղել, հարստության պահեստատունը, վոր գործ տենեք ազգի համար: Մի ասան, արևդ սիրես, ի՞նչ ես ստացել մեղինից՝ բարոյական, մտավոր, նյութական, կրոնական: Վոչինչ, վոչինչ:

Դպրոցները ժողովուրդն եր պահում. բարեգործական հաստատությունները՝ նույնպես ձեմարանը, վոր դրամ հավաքելու մի խարկանք եր, իր դրամագլուխն ուներ: Ուրեմն ի՞նչ ենք տվել քեզ: Վոչինչ, վոչինչ:

Ահա ես ղրություն եր պատճառը, վոր Նիկոլա թագավորը, վոր հովանավորում եր յեկեղեցին, իր քաղաքական նպատակներին ծառայեցնելու համար, ասաց. աղբեր, եսքան հող ու հարստություն տվել ենք Եջմիածնին, շներոց զելերոց ե լինում, լավ ե դավթեմ, ինքս լափեմ: Առավ. ցույցեր արինք, բանաբրում ասանջվեցինք, աքսորներում մաշվեցինք, աղբսեցինք ազգի անունով, հետ առանք: Բայց ելի են ջուրը, ելի են ջրաղացը. կարգի. չընկանք:

Եջմիածինը իր ավանդական գործն եր կատարում ե իր կատարածը իր նշանաբանով ծածկում. «ծածկել դարձանք», («ծածկել զգարչելիս»):

Բայց Եջմիածնի դարձահաստությունը, վոր մի խումբ վանականների ձեռքով ավելի խորացավ ե «Գերագույն Խորհրդով» պսակվեց, ել չի ծածկվի. դարձահաստությունը այժմ ուղեղ ե ծակում ե հիվանդաբեր ե, չը պետք ե ծածկվի: Յեվ ահա ծածկոցը պատում ենք:

Եջմիածինը պահանջում ե, վոր ամեն մի գյուղի կամ քաղաքի յեկեղեցի տարեկան յել ե մուտքի հաշիվ տա իր ծխին ե հոգևոր վարչության. բարի:

Ամբողջ հավատացյալ հայ ժողովուրդն ել Եջմիածնի ծուխն ե. Եջմիածինը ինչու հաշիվ չի տալիս այդ ազգին թե ի՞նչ ունի, ի՞նչ ե ստանում, ինչու, վճարան ե ի՞նչպես ծախսում:

Ինչու Եջմիածնի անտեսությունը, ինչպես ե գործունեյությունը հավիտենական գաղտնիք մնա այդ ազգից ե միշտ ել ձեռք մեկնի թե տվեք, հա տվեք:

Եջմիածնի ղեկավարները հաշիվ թող տան. ի՞նչ յեղավ վանքի 1500 պղնձեղենը, ուր ե հին ցուցակը:

Ի՞նչ յեղան չինետան հազվադյուտ թանգարժեք չինիները. ուր ե ինվենտարը:

Ի՞նչ յեղան Խրիմյանի ստացած ընծաներն ազգից: Ի՞նչ յեղան ներքին գանձարանի արծաթեղենն ու վոսկեղեն իրերը: Ուր ե հին ինվենտարը:

Ի՞նչ յեղան Մուքրաս արքեպիսկոպոսի բոլոր միաբաններին կտակած առանձին առանձին արծաթեղեն ու վոսկեղեն իրերը:

Ի՞նչ յեղան Ավետիք Ղուկասյանի վոսկեղեն ե արծաթեղեն ահադին իրերը, վոր Մատթեոս յեպիսկոպոսը Թիֆլիսից բերեց. ուր ե ցուցակը Խոնուռնցի ստորագրությամբ:

Ի՞նչ յեղան հյուրատան հարցուրավոր մահճակալ-

ները իրենց մաքուր անկողիններով, սպիտակեղենով և արդ ու զարդով. ուր է ինվենտարը:

Խնչ յեղան կտակների գումարները. ունին ցուցակ, կան կտակագրերը:

Խնչ յեղավ ձեմարանի անձեռնմխելի դրամագրքով, յեթե ծախսված է ինչ իրավունքով:

Խնչ յեղան ձեմարանի 200 յերկաթե մահճակալները, մոտ 300 անկողիններով, անբավ սպիտակեղենով, մի քանի հարյուր ավաններով, դանակ, պատառաքաղ, գդալներով, սեղաններով, կահկարասիքով, հրակաշկան հայելիներով, սամավարներով, պղնձեղենով և այլն:

Այս և սրանց նման շատ բանից շատերը տեղեկություն չունին: Չունեմ և յես, չունիս և զու, հայ ժողովուրդ: Այդ մթություն է. մի գաղտնիք միայն սինդակաւանների, իսկ այժմ Գերագույն Խորհրդի բանալիներով կողպած:

Խնչ վոսկով և վորքանով այս տարի իբր թե նորոգեցին մայր տաճարի կտուրը. և ով գիտե թե հեռավոր հայության ինչպիսի «հսկայական նորոգության» զեկուցումն արին:

Խնչ վոսկի եր, վերտեղից, վոր ստացվում ունի և տրվում միաբաններին: Վորքան է ստացվել և վորքան բաժանվել:

Վերտեղից, ինչ յեկամուտով ուտում, հագնում, ապրում և միաբանությունը: Վերքան են ստանում, վերքան բաժանում:

Վերքան հագուստի կտորեղեն, թել, կոճակ, սապոն, սանր, մկրատ, կոշիկ և այլն ստացվել է մինչև որս արտասահմանի և Ռուսաստանի հայությունից և վերքան բաժանվել:

Խնչ յեղավ «յեղբայրական ունության» առաջին գույքը, ուր է ինվենտարը:

Խնչ յեղավ վանքի 85 տակառ ցեմենտը:

Խնչ յեղան մեր հանդերձատան կտորեղենը, մահուղները, անոթեղենը. ուր են ցուցակները:

Խնչ յեղան մեր խոշոր վալյուտան՝ Եջմիածնի գորգերը. վերքան էյին, վերքան կան և նույնությամբ կան. ուր են հին ու նոր ցուցակները:

Խնչ յեղան մեր պահեստները. կան ինվենտար, ինչպես և ծախսվել:

Խնչ յեղան մեր հարուստ գինետան հին գինիները. կան կանոնավոր մատյան հաշվետվության:

Խնչ յեղան և ինչ են լինում Մայր տաճարի գույքը. ուր են բոլոր հին ու նոր մատյանները, վոր տեսները ինչ է յեղել և ինչ է մնացել:

Եսպիսի հարցեր տուր, հայ ժողովուրդ, քո կարողության «պահապան հրեշտակներին» և պատասխան ստացիր. հաշիվ պահանջիր, այ ջրատար հայ հավատացյալ, վոր քեզ սիրով կողոպտել ու Աթոռին ես տվել. տեսները տվածդ ազգի բարեկեցության, լուսավորության վրա է ծախսված թե վոչ:

Ես քո հաշիվների համար մենք մի քանի ընկերներով շատ ենք հալածվել գողերից, այ ժողովուրդ, եղ իմացիր դու:

Մի մեռած արքեպիսկոպոս, վոր ձեմարանի տեսուչ էր (Ժառանգավորաց յերկղասյան ուսումնարանից), ձեմարանից բաներ եր գողանում ու իր բնակարանը զրկում. դեռ սարկավազ էյինք: Գարեգին սարկավազը՝ ավազ վերակացուն բողոքեց. «յա, յես յեպիսկոպոս, դու սարկավազ, կարամս ընես ինձի հակառակ»:

կանչեց եղ ջոջ աղեն և հեակյալ որը մեզ ընկերներով
ձեմարանից վանք քշեցին:

Ահա ես և Եղմիածնի մտայնությունը, հոգևոր
փաշաների մտածելակերպը: Վոր այդ հաշվետվության
տակից Եղմիածնի ջոջերը չեն կարող դուրս գալ, եղ
ես համոզված եմ. փաստերը քեզ ել կը համոզեն:

1. Հունիկ արքեպիսկոպոսը Քիչնիկ կալվածքից
գողացել էր 40,000 ռուբլի, քննեցի. ապացուցեցի. Սի-
նոդի անդամները Մեսրոբ, Մատթեոս, Բարդեն պաշտ-
պանեցին գողին, գողոնքը քարին քսեցին:

Այս մասին կարդա իմ «Եղմիածնի արդարու-
թյուն» գրքույկը և «Անարդարության յերեսից»:

2. Մարցի կալվածներից գողացված էր 35.000 ու.
փայտ և տախտակ. գողությունը բռնեցի Դսեղ գյու-
ղում և անտառի մեջ. դատի տվի գող կառավարչին,
վոր Թիֆլ. առաջնորդ Մեսրոբ յեպիսկոպոսի բարե-
կամն էր. գործը քարին քսեցին:

3. Կորյուն յեպիսկոպոսը 372 փ. աղ էր ծախել
գողունի. քարին քսեցին:

4. Վարդան վարդապետը հանդերձատանից գողա-
ցել էր Թոփով կտորներ, թավիշ. գյուժիներով դանակ,
պատառաքաղ, սապոն, մի խուրձ պատրույգ, ցորեն և
այլն: Իբրև վերստուգիչ քննիչ, զեկուցել եմ ժամա-
նակին վանական ջոջերին. քարին քսեցին:

5. Զավեն յեպիսկոպոսը, այս մասնագետ թալա-
չին, կերել է Հոսփսիմեյի վանքի մոտ 11 խալվար ցո-
րենը, գարին, Անդրանիկի վանքին նվերած վոշխար-
ները, կովերը, ձին և շատ գույք: Վանական խորհուրդը
ինձ՝ վերաստուգչիս առաջարկեց քննել այդ գործը. սկսե-
ցի. ինչ սխիւթիւթ արին Զավենի հետ, չը գիտեմ. բա-

նավոր կերպով քննությունը դադարեցնել տվին. քա-
րին քսեցին:

Զավեն յեպիսկոպոսը ոգտվելով վերջին հեղաշր-
ջումից թալանել և վանքի այն բնակարանների գույքը,
վորոնց մեջ խորհրդային պաշտոնյաներն էյին ապրում.
ահագին քանակությամբ գորգեր, անկողիններ, սամա-
վարներ, չեմոզաններ և զցել էր անմեղ սասունցիների
վրա: Զավենի սելով տանելիս տեսել է Բարդուղիմեոս
յեպիսկոպոսը, վորի մեծ գորգը վերջերս բռնվեց Զա-
վենի մոտ. նրա մոտ բռնվեց և Գարեգին յեպիսկոպո-
սի գորգը: Ես գույքի գործը բացել է Մեսրոբ յեպիս-
կոպոսը ինձ հայտնելով և Յեղիշե վարդապետը, վոր
ափսոս մեռավ: Պաշտոնական դրով դիմել եմ միարա-
նական ժողովին իբրև վանակ. կառավարության նա-
խագահ և պահանջել, վոր գողոնքը հետ պահանջվի: Բա-
նից դուրս յեկավ, վոր գործ բաց անող Մեսրոբն այդ
ժամանակ Զավենի հետ բանակցության մեջ էր և Գերա-
գույն Խորհուրդ էյին դարբնում: Գործը քարին քսեցին:

Հայ-թրքական աղետի որերին Զավենը Բաղվում
2000 ռուբլի փող էր հավաքել Յերևանի առաջնորդին
զրկելու զնապած հայերի համար: Պահանջեցին, «Հովտի»
մեջ էլ գրեցին թե տուր այ մարդ, ամոթ է: Զավենը
քարին քսեց:

Խեղճ Գարեգին յեպիսկոպոսի դասախոսությանց
փողերը Բաղվում հավաքեց, կերավ. աշխատեց Գարե-
գինը կուլ տվե՞ց Զավենը:

Նույն Զավենը գինեմանից 40 վեդրո գինի, տաս-
նյակ վեդրո ողի է քաշել այս ու այն պատրվակով և
մոմենտներից ոգտվելով գցել կամ զինվորների կամ սա-
սունացոյ վրա: Սխալ ես էլ մի առանձին քաջություն

և, յեպիսկոպոսական քաջություն, հանցանք գործել մեկ, անմեղի վիզը փաթաթել յերկու: Նստիս ե կազմված եղ յեպիսկոպոսի խիղճը:

Վանական կառավարութեան նախագահ յեղած ժամանակը 3 խալիք ցորեն ե յուրացրել վան. կառավ. քարտուղարը. ժողովում պատասխատւությունը գրեցին նախագահի վրա. վարպետ նախագահը խորհուրդ տվեց քարտուղարին հանձն առնել տալ: Խոստացավ քարտուղարն ստել «Ի՞նչ անեմ թե բերանս բանամ» ու չը բացեց. հաստատ համոզված լինելով ունշուշտ, վոր Զավենը կոգնի, վոր քարին քսեն: Եղպես ել յեղավ:

Նույն Զավենի վրա պարագ կա ժողովով դրված 16 փութ հաց, մի սաժեն փայտ, բացակա վարդապետի մոտ մի տարվա հացը. այս ամենը տարել ե ապուրինարար և... մարսեց: Բավական ե սրա մասին, կարծեմ ընթերցող արդեն գլուխդ պտույտ յեկավ, սիրտդ խառնեց:

6. Տիրայր յեպիսկոպոս Ռ՝ սա արխատկրատ ե, գորությունն ել արխատկրատական: Հավատավոր նախիջևանցիները Եջմիածին ուղարկել էյին 1919 թվին սրբազան անոթներ՝ սկիհ, մաղզմա, մասնատուռի, խաչեր 32 կտոր մի փութ արծաթ վոսկեջուր հարստություն արկղով. աղբեցիկ դիվանապետ եր, գողացավ կերավ. բացվեց:

Յեպիսկոպոսական դատ յեղավ. ծիծաղելի դատ. վորոշեցին 15,000 ուռլի կովկասյան բոն առնել, այսինքն մի քանի մանեթ վոսկով, բայց սիրտն ել շահելու համար Ամերկայի թեմի առաջնորդ նշանակեցին:

Այ հավատավոր ժողովուրդ, յեպիսկոպոսները, վոր իրենց սրբությունները գողանան, ծախեն, ել Ի՞նչ չեն

գողանա. ախր տանելու բան ե այս. եսպիս անպատիժ շահատակարություն և սրբապղծություն կը լինի:

Նույն յեպիսկոպոսը ներքին գանձարանից վերցրել ե մի արծաթե սուպինիկ, մի արծաթե շերեփ, 12 հատ արծաթե սեղանի դդալ, 12 հատ նման թեյի դդալ, ել յես ինչ գլուխ ինչ. չեմ հավատում, Մուշե յեպիսկոպոսի քննադատականը պահանջիր, կարդա:

7. Տաճարի բազմափակ խորանից թանգարժեք խաչեր ու մետաքսե շուրջառներ գողացվեցան. վերջիններս բռնվեցան Զահվարապատ գյուղում յերեխաների վրա վորպես բուռ. կտորները տաճարում: Գողությունը ձգեցին մի անմեղ վարդապետի վրա, վոր բացակա եր Եջմիածնից: Մահվան անկողնում միայն անմեղին զբուպարտող մի վարդապետ խոստովանեց, զղջաց վոր ինքըն ե արել և արտասովելով ներողություն խնդրեց անմեղից ու մեռավ:

8. Սոսկալի ավերածություն եմ բռնել յես 20 թվին (յերբ վերստուգեցի) տաճարի թանգարանում. նկարագրել անսահման կորուստը, զեկուցել եմ կծու լեզվով և վանական խորհրդին և վեհափառ Կաթողիկոսին: Ի՞նչ արին. զայրացան, վոր կծու լեզվով եմ գրել ու... քսեցին քարերին:

9. Մատթեոս յեպիսկոպոսը կերել ե յեղբայրական ոգնության կառքը, մի քանի տասնյակ տակաոցեմենտ, մութն ե թողել յեղբ. ոգնության 10,000 ու, յուրացրել ե հազարի գույք (տես Սինոդի գործերը 1912 թ. № 57-սեղանի գիրք—1908 թ. № 12, 1916 թ. № 7, 1915 թ. № 39, 1915 թ. № 37): Այս գործը բացել ե Զավենը (Սինոդի քաղվածները յես եմ տվել) միաբանական ժողովի պաշտոնական նխատրում դրավոր ու բա-

նաժար, յերբ Մատթեոսն եւ Ջովենին եր մերկացնում. իրար անվանում եին «սրիկա, փողոցային, զող, թալանչի»։ Ինձ մնում եր նույն ժողովում բացականէլ՝ «բրավո», յերկուսդ եւ իրար արժեք։

Այա, հայ ժողովորդ ես յեպիսկոպոսութեան ե։

Այս բոլորից հետո ինչ արին։ Գողոնքը Մատթեոսի շալակը գրին, վորպես ոժիտ ու բարձրացրին Բազմի առաջնորդական աթոռը։ Նույն այս մարդը յերկու վոսկե ժամացույց ե հանել գանձարանից. մինը Ռաֆիու ժամացույցը, վորի կինը վիպասանի մահվանից հետո Եջմիածնի թանգարանին եր բերել նվեր վիպասանի հիշատակին։

10. Ջովենին մրցակից ե Արիստակես վարդապետը, մի տղետ մարդ, բայց մի ճարտիկ զող։ Արտաքինով «սուրբ», սուտ ճգնավոր. Հափազանց ժամասեր. Գյուտ յեպիսկոպոսի հատուկ հովանավորչալը։ Սա Աւարանում ահագին քանակութեամբ բուրդ ե գնել պակաս գնով վանքի համար, իսկ վանքից ստացել շատ ավելին։ Բռնվել ե խալվարներով ցորենի զողութեան մեջ, վոր հանել են նրա տնից ե փոխադրել վանք։

Ուղտերի բեռներով Չորանքարի թուրքերին գողունի ցորեն ե ծախել կալից։ Գիշերը բեռնած ուղտերին են բռնել. Յեղբայրական ոգնութեան մոտ 10,000 թալանի վոյսարի մեծ մասը կերել ե։ Սեանի վանքից գողացել, փախել եր վանքի արծաթեղենը։ Իբրե կաթնատան կառավարիչ նա 1923 թ. վանքին տվել ե 5 մատակից, 40 վոյսարից, 18 կովից միայն 12 փ. կարագ։

Այ գյուղացի, հայ գյուղացի, ախր դու գիտես, 4որ 12 փ. կարագը կը տան միայն 3 մատակը. մնա-

ցածն ինչ յեղավ։ Այս բոլորը քանց քարերին, միշտ անպատիժ ե Գյուտ յեպիսկոպոսի հովանավորութեամբ միշտ վանական կառավարութեան մեջ։ Այս ամենը ե ավելի խայտառակը օրա մասին կարելի ե իմանալ Մուշե յեպիսկոպոսի պաշտոնական քննադատականից։

11. Թալանված ե ձեմարանի կահկարասին, պատի հսկայական հայելիները, Հռիփսիմեյի վանքի 20 խալվար հացահատիկը, 90 վեղրո գինին, դանձարան ձգված կանխիկ դրամը, Հռիփսիմեյի թանգարանի մախմար վարագույրը, վանքից գյուղ տարված կարասին ու անոթեղենը։

Այս գործերը կատարել ե Արսեն վարդապետը, Մեսրոբ, Բագրատ, Մատթեոս յեպիսկոպոսների մտերիմ ընկերն ու հովանավորչալը։ Այդ գործերը բաց ե արել Արտակ վարդապետը (այժմ Զանգեզուրի յեպիսկոպոս) 1922 թ. հունվ. 11 թվակիր պաշտոնական թղթով հանուն միաբանական ժողովի։ Ինչ արին. քարին քանցին։

Արտակ վարդապետը իր փաստալի գեկուցումը վերջացնում ե այս խոսքերով. «Վանական քննիչները (Մատթեոսն եր) միշտ անձնական հաշիվներ են մաքրել ե մժողովները քամելով ուղտեր են կլանել»։

12. Ավերված տաճկական Հայաստանի հայ ժողովուրդը, յեկեղեցականները իրենց տուն ու տեղը, դույքն ու սիրելիներին կորցնելով, անկորուստ, գրկով բերին հասցրին Եջմիածին իրենց տաճարների ու վանքերի հարստութեանն ու սրբութեանների զգեստներ, թագեր, սաղավարդներ, խաչեր, սկիհներ, մատանիներ, խալիներ ե այլն։

Մի հարցերից եղմիածնի ջոջերին, ինչ ցուցակով ստացաք, թե ե՞ն ցուցակները, ինչն է մնացել:

13. Լիմ անապատի Հովհաննես վարդապետը 18 թվականին իր անձի վտանգով անապատի հարուստ գույքը ազատել և բերել է մանրամասն ցուցակով հանձնել եղմիածնին: Մի ամիս առաջ (այս տարի) Բաղդադից յեկել եր գաղթականներին մեր յերկիրը փոխադրելու գործերով: Ներկայանում ե Գերագույն խորհրդի ավագ Մեսրոպ արքեպիսկոպոսին, խնդրում ե իր բերած իրերը իր ցուցակով ստուգել և իրեն տպահովագրել տալ իր ժողովրդի առջև պարզերես մատուցող կորել և համառոտ մի ցուցակ են ներկայացնում, վորի մեջ չը կան թանգարժեք խաչեր, մատանիներ, պնակներ: Աղբյուրում ե թե իմ ցուցակը տվեք Մեսրոպ յեպիսկոպոսը անապատում ե մարդուն սպառնում, թե դու ով ես վոր համարձակվում ես մեզնից հաշիվ պահանջել: Խեղճ մարդը մղկտալով քաշվեց գնաց իր Բաղդադը, յերևի հաշիվ տալու թե ովքեր են նստել եղմիածնում:

Եսքանը բավական եմ համարում. ես պատկերը ամեն տարի կրկնվող պատկեր ե: Ախր եղմիածինը հարստության ծով լինել, կցամաքեր, սար լինել կը հալչեր ես աղտեղի ճանապարհով: Ախր եղ հարստությունով կարելի եր կրթական, գիտական, բարեգործական մեծ գործ անել, յերկիր վերաշինել գոնե վաճառքերը կործանումից փրկել: Բայց վոչ այս և վոչ այն:

Այսպես տարիներով թալանվում ե եղմիածինը, հավատարիմ մնալով իր նշանաբանին՝ «ծածկել զգարչելիս»: Մածկելու ճանապարհներն ել ենքան շատ են, վորքան շատ են գողերը: Մեկն ասեմ:

Ժամանակով վանքի ագարակի կառավարիչ եր վոմս Մամբրե վարդապետ. ագրեցիկ յեպիսկոպոսները սրանից ծածկաբար խող եյին ուզում, գառ, փթերով յուղ և ալյն: Ինչ աներ Մամբրեն. յելից մատյանի մեջ անհայտացած գառների, արջառների, վոչխարի դիմացը գրում եր՝ «շունք կերին», «գայլք կերին»: Յեվ սինոդում հաշվեմատյան ստուգողներն ու «գայլերը» իրար յերեսին նայում, ժպտում եյին, մատյանը հաստատում և գովում իմաստուն վարդապետին, վոր կարողանում եր «ծածկել զգարչելիս»:

Ես բոլորից հետո գեռ համարձակվում են աշխարհ լցնել թե մենք սոված ենք. սուտ ե, մենք յերեք սոված չենք յեղել, թեպետ արժանի յենք, վոր սոված մնայինք: Մի փոքրիկ հաշիվ տամ քեզ, հայ ժողովուրդ. եղմիածնում 16 «միաբան» կա. եղ 16 միաբանը մի տարում կերել ե 57 վոչխար, 18 տավար՝ կով ու յեզ: Եղ համեմատությամբ ել գնա բրինձ, յուղ, լոբի, չիր, միրգ, ձուկ, կարտոֆիլ, կաղամբ, և բոլոր մթերքներ ինչ վոր գործ ե դրվում կերակուրների մեջ: Վաճառականի վրա ամեն որ չորս տեսակ միայն նախաճաշ ենք ունեցել, կատրետ, ձուկ, նուշխակ դոշ, լոբի, մածուն, կարաղ, ձու, գալ, դուրմա, թթվեղեն, միրգ և ալյն. նախաճաշին անմիջապես հաջորդել ե յերկու տեսակ մսեղեն և յուղեղեն կերակուր, վորոնց վրայից խմել ենք անուշ գինին: Տարվա մեջ վոչ մի որ պատ չենք պահել, բայց մեծ պասին մեր քարոզիչները վոր եյին պատում բեմերի վրա թե՛ ապաշխարհեցեք, պասի որերն են, պահեցեք, վոր փրկվեք և ալյն:

Ասա ինդրեմ, հայ ժողովուրդ եսքան սուտն ու կեղծիքը, ինչպես կարող ե տեղավորել իմաստուն աշակերտի հոգու մեջ: Միթե սա անհայտանքն ու տարանի աննման վարդապետի հրապարակումը:

65-48571

1001 (1461)



Եջմիածնի ձեռքում կա այժմ յերկու ջրադաշտ 7 աչքով, տարեկան վաստակ է բերում 100—120 խալվադ հաց: Ուրեմն 16 միաբանը հացով շատ սպասնով են: Ունենք 44 դեռյալտին ընտիր այգի (կարծեմ բացի Փարաքարինը): Յեթե այդ այգիները լավ մշակվին, իմ հաշվով տարեկան 20,000 մետրո գինի կը տան: Ունենք 40 դեռյալտին ել վարելահող: Ի՞նչ ես կարծում հայ ժողովուրդ, յեթե մենք անձամբ մշակենք (ինչ բարձր վայելչություն է բանն ու գրիչը, գիրքն ու մաճը փոխեփոխ ձեռք առնել) 16 հողիս ել քաղցած կը մնանք:

Ախր ուրիշ ի՞նչ գործ ունենք, բացի ինտրիգներից: Հայ ժողովուրդ, յես ձեզ ասացի ճշմարիտը, յեթե ազգ ես, յեթե սրտացավ ես, չես լուի. իսկ յեթե կը լուես, չես գա դատ անելու, կը նշանակե քեզ արժանի «սուրբ հայրերը» հենց եղ յեպիսկոպոսներն են, վոր կան՝ բարով վայելք իրար:

Յես պարտքս կատարել եմ աստիճանաբար, Բրիտտոսի պատվերի համաձայն. նախ զգուշացրել եմ գողերին, հետո գրել եմ վանական ջոջերին, հետո ջղայնացած, խոստովանում եմ կծու լեզվով բաղմաթիվ զեկուցումներով զեկուցել Վեհափառ կաթողիկոսին. գրել եմ նույնիսկ թե ճար արեք, Վեհափառ տեղ, եջմիածնում շատ քիչ բացառություն քրեյական հանցագործներն մի խումբ է նստած:

Յեկ վորովհետև վոչինչ չեղավ, ընդհակառակն թալանչիները քաջալերվեցան, յեպիսկոպոս, առաջնորդ յեղան, «գերագույն» սարքեցին, բարձր պաշտոններով վարձատրվեցին, ինձ մնում եր վերջին պարտքս կատարել. զեկուցանել հայ ժողովրդին, վոր վերին տերն

ու տնորենն է իր յեկեղեցուն, հենց ինքը կենդանի յեկեղեցին է:

Յեթե կամենում ես ասածներս ստուգել, տես քեզ ցույց տամ պաշտոնական աղբյուրները:

«Վանակ. Սորհրդի» բոլոր արձանագրությունները 1919 թ. սկսած միաբանական ժողովների բոլոր արձանագրությունները նույն թվից. Սինոդի վերոհիշյալ գործերը. ազնիվ Մուշե յեպիսկոպոսի փաստացի և մեծ քննադատականը՝ Արտակ յեպիսկոպոսի վերոհիշյալ զեկուցումները. Զավեն յեպիսկոպոսի բողոքներն ու Մատթեոս յեպիսկոպոսի բացատրությունները. իմ վերառաջական և նախագահական զեկուցումները խորհրդին, միաբանական ժողովին, Վեհափառ կաթողիկոսին, կոտակաղերը և բոլոր հաստատությունների հին ինքնատարները: Այդ տեղերում դու ալելի կը գտնես. իմ ուլյալները թեթևակի են և համառոտ:

Իսկ յեթե «սուրբ գողերը» կոչնչացնեն այդ բոլորը (իսկ այդ բանին ընդունակ են, վորովհետև Հռիփսիմեյի գույքի ցուցակը ես եմ կազմել իբրև վերառաջիչ և ինձ հետ ստորագրել է Վարդան վարդապետը, չը գտա գործերում, վորից հետո, ամեն ինչ կորավ), այդ կը լինի «գողություն գողություն»:

Մի գեղք ել հիշեմ «Կերագույն Սորհրդի» փոքրությունից. Վեհափառ վանական կառավարության (վորի նախագահն էյի 1923 թ.) հրամայել եր, վոր չաթիբին մի տարվա ոռճիկ տանք 120 ուրլի, վոր չեք ասացել բառ Վեհ. վկայության: Կատարեցի հրամանը: Գերագույն Սորհրդի անդամները, վոր եղ ժամանակ արդեն խոսվել էյին կաթողիկոսից և «գերագույն» կազմելու գաղտնի գործն էյին՝ սկսել, պահանջ

ջեցին, վոր այդ փողը յետ առնվի, թե կաթողիկոսը ճիշտ չի ասել. որակարգի նյութ շինեցին, կաթողիկոսին ստախոս դուրս բերին և այն աստիճանի վերավորեցին, վոր կաթողիկոսը կարգադրեց այդ գումարը իր ոռճիկից բռնեն յերեք նվագում:

Այս փոքրոգի վարմունքի դեմ յես թղթով բողոքեցի, խնդրեցի չարձանագրել, հիշեցրի վոր իրենցից վոմանք հազարներ են կերել, ինչու յետ չեն տալիս և այդ 120 ոռբլու շուրջը փոթորիկ են հանում իրենց կաթողիկոսին անպատվելով. գոնե առանց արձանագրության յետ առնեն: Բայց խոսքս չանցավ:

Գիտե՞ս ինչ կա, հայ ժողովուրդ. առաջ եջմիածնի դուլքի վրա հսկող պրոկուրոր կար՝ ելի մի սանձ եր: Մենք տրտնջում եյինք, վոր պետության նեկայացուցիչը կանգնած լի մեր գլխին, մուրճը ձեռին, բողոքում եյինք, վոր ազատ յեկեղեցին բռնության տակն է:

Հիմա ել վոչ վոք չը կա հսկող, յեկեղեցին ազատ է, բայց թալանվում է՝ իր յեկեղեցականների ձեռքով:

Հիմի լինչ անենք. քրեական հանցանքներ են կատարվում. ո՞վ պիտի հոգա այդ մասին: Միայն դու. թե դու ել լուս, ամեն ինչ վերջացավ...

Հավաքիր, արի, սիրելի ժողովուրդ, յեկեղեցու վիճակը տես, աչք ածիր թալանի վանքը, վոր աղաղակես:

Թող կորչին թալանչիները.

Թող կորչին գողերը.

Թող կորչին կեղծարարները.

Թող կորչին բռնացողները. և

Թող վերականգնի մեր յեկեղեցին միայն ավետարանի հիմունքով:

Դուք ել չպետք է լուք, սիրելի ընկերներ, վոր ինձ մենակ թողիք գեհենի մեջ, եջմիածնի փշությունից հեռացած նախկին վանականներ: Դուք ել ինձ պես համոզված եք վոր Գրիստոսը միայն սոցիալական պարտաճանաչության կրոն է ստեղծել, սիրո պսակով. ձեր ազդի սերը պահանջում է ձեզնից, վոր չլուք բարոյական այս անկման հանդեպ:

Դուք ել չպետք է լուք յեկեղեցու բյուրոկրատիայից խեղդված, կողոպտված, սովալլուկ քահանաներ, յեթե ձեր մեջ վառ մնացել է ժողովրդասիրության, ճշմարտության և արդարասիրության բոցավառ կայծը:

Ձայն հանեցեք, գրեցեք, խոսեցեք, մի վախենաք վոչ վոքից, յեթե ձեզ սիրում է ձեր ժողովուրդը: Բոլորդ միասին յեկեք «ձեր մորն այցելության» և փրկեցեք ավազակների ձեռքից:

ԿՈՒՍԱԿՐՈՆՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԱՆԱՌԱԿՈՒԹՅՈՒՆ Ե



Հայ ժողովուրդ, լավ ուշք դարձրու այս վերնա-
գրին և լսիր ինձ:

Քրիստոսը ամուսնական խնդիրը բոլորովին ա-
զատ է թողել. ով կամենում է, պետք է ամուսնանա.
ամուսնանալը լավ է պոռնիկությունից:

Պողոս առաքյալն ասում է. «Ամեն մարդ թող
իր կինն ունենա, վոր չը պոռնկանա»: Նույն առա-
քյալը. «Ով վոր ժուժկալ ֆնալ չի կարող, թող ամուս-
նանա. վորովհետեւ ավելի լավ է ամուսնանալ քան
վաւելը»:

«Յեպիսկոպոսին վայել է, վոր մի կին ունենա»:

«Ամուսնություն ամեն կողմից պատվական է
և անկողինը սուրբ»:

«Ամուսնությունը Աստծու արքայութեան համար
առաքինություններ սովորեցնող մի դպրոց է» (Տեր-
տուղիանոս):

«Ամուսնությունը հակառակ է բնական որինաց.
յեկեղեցին ընկել է ծայրահեղութեան մեջ՝ բնավ չա-
մուսնանալ» (Ներսէս արքեպ. Մելիք-Թանգյան):

«Յեպիսկոպոս, յերեց կամ սարկավազ չը հեռաց-
նեն իրենց կնոջը յերկյուղածութեան պատճառով. յե-
թե կը հեռացնեն մերժվեն յեկեղեցուց. իսկ յեթե հա-
մառին, թող կարգաւույժ լինեն»: (Առաքելական կա-
նոն 5-րդ հոդված):

«Յեթե յեպիսկոպոսը, յերեցը կամ պարկավազը
կը հրաժարվեն ամուսնությունից, մից գինուց, վոչ
թե ժուժկալութեան համար, այլ պիղծ համարելով և
անարգելով արարչագործությունը, դրանք կամ ուղղը-

վեն կամ կարգաւորւած լինեն»։ (Առաքել. կանոն 46-րդ հոդոված։)

«Նիկիո տիեզերական ժողովում վորոշւում է յեղեցականների ամուսնութիւնը ազատ թողնել, ով կամենում է թող ամուսնանա»։ (Սով. յեկ. պատմ.)։

Հայոց յեկեղեցին յեկեղեցականների ամուսնութիւն չէր ճանաչում մինչև 5-րդ դարը։ Հայոց կաթողիկոսներն ամուսնավոր եյին։ Խաղ յեպիսկոպոսը վորին՝ իբրև սուրբի, յեկեղեցին տոնում է, ամուսնացած եր։ Նրա աղջիկը Ապահունյաց իշխանի կինն եր։

Մեր յեկեղեցին պաշտոնական վորոշում չունի ամուսնութեան համար։ Այդ հակաբնական կանոնը մտել է մեր յեկեղեցին հունաց ազդեցութեամբ։

Ամուսնութիւնը մտել է քրիստոնեական պաշտոնական յեկեղեցու մեջ հեթանոսութիւնից՝ Միհրական կրօնից, Հռոմի Վեստալյան կույսերի ամուսնութիւնից, հնդկական կրօններից։

Իսկ Քրիստոսը կործանել է բոլոր հեթանոսական կրօնները։

Կուսակրօնութիւնը հակաբնական է, և դարձել է անառակութեան աղբյուր։

Յերբ յեկեղեցական ամուսնութիւնը հայոց մեջ մտավ, նույն յեկեղեցու մեջն ել բուն դրեց անառակութիւնը։ Այդ պարզապես յերևում է յեկեղեցական այն բազմաթիւ պատժական որենքներից, վոր սահմանված են անառակ յեպիսկոպոսների և վարդապետների համար։

Սակայն վերջին ժամանակներում հայոց յեկեղեցու ամուսնութիւնը լիտի անառակութիւն է դարձել, իսկ վանքերը՝ անառակութեան շիրտ, վորտեղից անառակութիւնը ծավալւում է հայ ժողովրդի մեջ։

Այդ աստիճանի լիտի անառակութեան դեմ բողոքի ձայներ լսվեցին։ Մի քանի տարի առաջ յեկեղեցական ժողովի մի փորձ յեղավ եղմիածնում. ժողովականների մեջ ձայներ բարձրացան ամուսնութեան դեմ. պահանջ դրին վերացնել ամուսնութիւնը. Թիֆլիսի քահանայութիւնը իր ժողովներում վորոշել եր ամուսնութեանը վերջ տալ և տպագրված վորոշումը ուղարկել եր եղմիածին։

Սակայն բազմակնուրջան սովոր ամուսնիները խեղդեցիկ աչք ձայներ յեվ բարեփոխութիւնը չանցավ։

Հին վանականութիւնը՝ ամուսնութեան հետեանքով և կանանց սակաւ այցելութեամբ վանքերին, տարված եր հակաբնական խտրութիւն, վորի պատճառով շատերը խեղանդամ եյին դառնում, մեջքի ուղեղի չորացումով (сухотка) և վոտների անդամաւորութեամբ քարշ եյին տալիս իրենց թշվառ գոյութիւնը մինչև վաղահաս գերեզման։ Արվամոլութիւնը ընդունված բարձր դարձավ վանքերում և անմեղ ու մոլորված պատանիները հասակն առնելով արյունաբերութեամբ դարձան վանքերին ու վանականներին. մեղավոր չեն վանքերում դաստիարակութիւն և ուսումն ստացած տղայքը, վոր այսօր թքում են վանականների յերեսին և իրենց պրոպագանդան ուղղում վանական կյանքի դեմ։

Դրանցից մինը՝ ձեմարանի մի աշակերտ, պատվի զգացմունքի զարգացումով, չը կարողացավ տանել ընկերների ակնարկները իր տխուր պատանեկութեան մասին և ձեմարանի յերկրորդ հարկի լուսամուտից իրեն ձգեց, ջարդ ու փշուր յեղավ և մեռավ։ Ավելի պակաս մոլի վանականները հակաբնա-

կանին էյին դիմում: Լեգենդա չե, վոր Եջմիածնի շենքերի պարիսպներից գեշերները, յերբ դարբասները փակ էյին լինում, պարանով կապած կողովով կանայք էյին քաշվում պարիսպների վրայով դեպի վիր. լեգենդա չե, վոր յափուռններում կողոված, փափախներով ծածկված կանայք մթանը վանական խցերն էյին մտնում:

Իրականութունն է, վոր 90-ական թվականների նոր սերունդը, ունևորները, Թիֆլիսից հեռազրով անբարո կանայք էյին պատվիրում և «դրախտի գիշերներ» սարքում Վեհարանին կից Լաբյուրինթոս սենյակներում: Բանն այնտեղ հապավ, վոր իր մաքրութունը պահած Տաճատ վարդապետը (հետո վերաբերուն հանեց) ատրճանակով եր սպառնում այդպիսիներին և փախցնում կանանց:

Վերջին տասնամյակներում յերբ վանքն այլևս վանք չե, ամենաուժեղ հոսանքը դեպի վանքը կանանց հոսանքն է. անառակութունն սկսավ սանձարձակ դառնալ:

Լենինականի մի քահանա բողոքել եր սինոդին իր վատավարի կնոջ դեմ և խնդրել եր լուծել իր ամուսնութունը, կինը վրեժ առավ բոլոր վանական ջոշերից. բոլորին այցելեց. նրան ջոջ սուրբերը սիրով ընդունեցին. «մատաղն իր վոտքովն է յեկել»: Յեվ հանկարծ 2-3 ամիս վանականները ժամ չեյին գալիս, հիվանդ էյին: Ի՞նչ եր յեղել. վոչինչ. «քամին տվել, մրսել էյին...»: Այս դեպքի մասին յես ժամանակին գրել եմ «Հովտում» և ավելացրել. «Ամուսնութունը, սերը արգելված է Եջմիածնի համար, իսկ պոռնկութունը իրավունք է»:

Ահա մի յեպիսկոպոս, վորի մոտ շաբաթը յերկու անգամ կառքով մի կին եր գալիս մոտակա Ու գյուղից: Կառքը գալիս վանականները սովոր էյին ասել. «Վանքի հարսը յեկավ»: Յեվ այդ վողորմելի «վանքի հարսին» վերջիվերջո ազգականները քարշ տվին տարան Հոփսիմեյի վանքի պարիսպների տակ և սպանեցին:

Ահա մի յեպիսկոպոս ճանկել եր մի անմեղ սիրուն աղջիկ Նվարդ անունով, իբրև աղախին. նա այդ յեպիսկոպոսի մոտ փչացավ, նրանից էլ հիվանդացավ. տեղափոխվեց մի վարդապետի մոտ և ինչ վոր ստացել եր յեպիսկոպոսից, իրավամբ հաղորդեց վարդապետին: Վարդ ու Նվարդ քեֆ քաշեցին, բայց մի քանի ամսից հետո այդպիսիներին գլխացող Եջմիածինը իր «սխալական» վարդապետին Թիֆլիս ուղարկեց բժշկվելու ութն ամսով: Աղջիկը մարդու գնաց. լսեցի, բացվել է բանը, հայտնողն յեղել է հիվանդութունը և աղջկան մարդը սրախողխող է արել:

Ահա մի ուրիշ վարդապետ, վորին Նոր-Բայագեղում մի մեծ ընթրիքի ժամանակ մի գինվորական թուրը հաշած փախցրեց սեղանից. վարդապետը վեղարը թողած փողոցն ընկավ ու ազատվեց. ի՞նչ եր յեղել. հենց սեղանի վրա լավ չեր պահել իրեն սպայի կնոջ նկատմամբ:

Նույն վարդապետին յերկու տարի առաջ Կիսլավոդսկի յեկեղեցում, պատարագի ժամանակ մի տղամարդ ջարդեց փայտով, նրա խաղերի համար կնոջ հետ: Վարդապետը փախավ տեղից, վեղարը հանեց ղրկեց Եջմիածին, աշխարհականացավ. անցավ Նախիջև՝ վան, նշանվեց, այս էլ անհաջող անցավ, վերադարձվանք յեկավ, վեղարն առավ և «Գերագույն Խորհրդի» սիրելին դառավ:

Ահա մի յեպիսկոպոս, փորին Վաղարշապատի այգիները մեկում մի գաղթական կնոջ հետ բռնեցին հանցանքի մեջ այգու հարևանները և թքեցին յերեսին:

Նույնի փորում մի յեղան ցցելու փորձն արավ մի տղա «սրբազանի» աղախնու պատճառով, բայց չը թողին:

Նույն յեպիսկոպոսը ամենահայտնի անբարոյական կանանց ընդունում և ճանապարհ դնելիս, որը ցերեկով, ափաշկարա մի-մի մեղուկ ցորեն եր դնում կնոջ բերած ծառայի շալակին ու զրկում:

Այս մարդու համար չարաձճի սլառանիները մի գատական նվեր էին տվել յերկտողով ու կպցրել նրա սրտին, վոր հետեյալն է. «Համ աքլոր ես, համ հավ ես,—պառավ տեսնես կամաչես, աղջիկ տեսնես՝ կը կանչես»: Տարիներ առաջ եղմիածնում մի խումբ լվացարար ուսու կանայք կային. վանականներն իրենց լվացքի անունով հրավիրում էին նրանց. բարձրացավ մի մեծ խայտառակություն, գործն հասավ գավառապետին, վորը Քրարի յեղավ խնայելու վանականներին, վոր որենքով արտոնյալ էին:

Ահա մի տարեց վարդապետ վորը կյանքը միայն անառակությամբ է անցել: Յես և Հուսիկ վարդապետը (այժմ յեպիսկ.) վկա յեղանք թե ինչպես իրար ձեռեցին «առաքինի» վարդապետն ու պոռնիկ կինը, վորը պահանջում էր իր բարձերը ու «վարձը» Յես առ ամոթս սպառնացի կնոջը և հազիվ դուրս քշեցի վանքից:

Ահա մի յեպիսկոպոս՝ վորին մի աղջկա ազգականները (ինչպես քննության ժամանակ լսվում էր) զարկեցին դաշույնով ուղղակի սրտի մեջ և յեթե դա-

շույնի ծայրը ուժեղ յեպիսկոպոսի հաստ կողի վրա կոտրված չը լիներ, նա մեռած պիտի լիներ:

Կարճում եմ որինակները, վոր մեկն ասեմ:

Անառակության առատ հունձ եր տալիս և «ամուսնալուծությունը»: Պառակտված ամուսինները դիմում էին սինոդ և ապահարզան էին պահանջում. նրանց գործը ձգձգվում էր տարիներով, տասնյակ տարիներով: Խնդրատուներն ստիպված էին լինում անձամբ եղմիածին գալ աշխատելու: Յեթե կինը գեղեցիկ էր, գեղեցկությունն էր հաղթում, իրավունք ստանում կըրկին ամուսնանալու. յեթե գեղեցիկ չէր և մարդը հարուստ էր, հարստությունն էր արդարանում:

Յեվ սինոդի մեջ աշխատանքները բաժանելիս, սինոդականները ամուսնալուծական գործերի սեղանի վրա գլուխ էին կոտրում, վոր այդ մասն իրենց ընկնի:

Մի ամուսնալուծական գործում, սինոդը արդար է ճանաչում մարդուն. չքեղ կինը շտապում է եղմիածին, յերկու որ ու գիշեր հյուր է լինում սինոդի նախանդամին և ահա յերրորդ որը նոր վճիռ: Կինն անմեղ է, իրավունք տալ ամուսնանալու, մարդուն զրկել կրկնամուսնությունից:

Մի ամուսնալուծական գործի համար մե յերիտասարդ կնոջ վիճակվում է եղմիածին գալ իր ազգականի և նոր նշանածի հետ. ծանոթ վարդապետներից մինը (այժմ յեպիսկոպոս) խոստումն է անում սինոդում աջակցել գործի հաջող յեղքին: Փաստերը բացարձակ անմեղ են ճանաչում կնոջ: Կինը հեռանալիս քաղաքավարական պարտք է համարում մտնել վարդապետի տունը շնորհակալություն անելու: Վարդապետը իր աշխատանքի վարձն է խնդրում, միամիտ կինն ասում

և «փող չունիմ մոտս, ուրախությամբ կը գրեմ հորս և նա ձեզ կուղարկի հարյուր ռուբլի»:

— Վճշ, իմ խնդրածս փողը չե, ասում և վարդապետը ու չոքելով գրկում գեղեցկուհու վտանները: Սակայն այս անգամ իր սովորական հաշվի մեջ սխալվում է «կուսակրոն» հերոսը. կինը թքում և չոքած աղոթավորի աչքի մեջը, գոռում վրան, դուրս ե գալիս, նըշանածացուին պատմում, վորը կամենում ե մտնել վանականի մոտ և խեղդել, կինը չի թողնում և բավականանում են մի խայտառակ նամակով, վոր գրում ե տղան «սուրբ հորը»:

Վերջին ժամանակներս անառակությունը սխառններին յե վերածված: Կան վոր ամուսնացած ծառաներ են պահում հարաքաշ դառնում. կան վոր ջահել «աղախիներ» են պահում, շուտ-շուտ մարդու տալիս, կան ել վոր յերթնեկներ են ընդունում, կան ել վոր «ազգական», «յեղորդ աղջիկ», «քեռու թոռ» անուններով են սրբագործում պառնկությունը:

Հայ ազգի թշվառությունը քաղցած, աղքատ դաղթական աղջիկներով ու կանանցով լցրեց վանքը: Ըստեղծվեց աղախիների սխառնը:

Բանն այնպիսի ծավալ ստացավ, վոր Թ. Թադևոսյանը «Հորիզոն»-ում մի հոգված ապեց և եջմիրածինն անվանեց «մեծ անառականոց»: Կաթողիկոսն այս հոգվածի տպավորություն տակ մի խիստ հրաման արձակեց «Վանական Խորհրդին»՝ յերեք օրվա ընթացքում հեռացնել վանքից բոլոր կանանց և աղախիներին: Սակայն այդ ջոջերը, վոր այժմ հլու հնազանդություն են պահանջում ստորագրյալ վարդապետներից, և զոչ մեկը «աղախին» հեռացրեց և բանի տեղ չլրեց կաթողիկոսի հրամանը: Այդ 1920 թ. եր:

Այժմյան վանական կյանքին և աշխարհայացքին «կուսակրոն» բառը անախրոնիզմ ե, անպատշաճ և կեղծիք: Այդ ամբողջ վանականության համոզմունքն ե, ամենափոքրից սկսած մինչև ամենամեծը:

Խրիմյան կաթողիկոսը միշտ դեմ եր արտահայտվում կուսակրոնությանը և ծաղրում: Իզմիրլյան կաթողիկոսն ասում եր. «Իբրե անհատ մը, իբրե Իզմիրլյան կընդունեմ, վոր ամուրիությունը անառակություն կը տրամադրե, բայց իբրե կաթողիկոս, չեմ կրնար փոխել այդ կարգը. այդ աղգային ժողովի գործ ե»:

Գեորգ Ե. կաթողիկոսը քահանաների կրկնամուսնություն մտցրեց առանց ազգ.-յեկեղ. ժողովի և լավ արեց, վորպեսզի այրի քահանաներին անառակությունից ազատի և գավալներին փրկի գեշ ազդեցություններից:

Անառակության հետ սերտ կապված և թալանը, գողությունը: Հասկանալի յե թե թալանն ուր ե գնում:

Հայ ժողովուրդ, չարախնդություն չե, վոր ինձ ստիպում ե գրել այս տողերը. յերեք: Այդպես ել պիտի լիներ, քանի կեղծ կուսակրոնությունը կա, շատ ել չեմ մեղադրում ամուրի անառակներին: Բնախոսականի վերաբերմամբ մարդը նման ե անասունին. նա իր հատուկ մասըը պիտի ունենա, վոր քիթը չը խոթի ուրիշի մարի մեջ:

Դու, հայ ժողովուրդ, կենդանի յեկեղեցին դու յես, վերջ տուր այս ֆասսաբեր ամուրիությունը, ինչպես վերջ տվին անգլիական, գերմանական, շվեյցարական և այժմ ուսական «կենդանի» յեկեղեցիները:

Յես ցավում եմ կեղծիքի վրա, վոր անբարոյականություն ե, վոր վերավորում ե ինձ խորապես. ցա-

վում եմ քո տղա ու աղջիկ զավակների վրա, վարոնք
տգեղ բարքեր են տանելու վանքերից դեպի կյանք:
Պաշտպանիր զավակներինդ պատիվը, բարոյականը. հե-
ռացրու նրանց վանքերից և շտապիր վնասելի զարչ ա-
մուրիությունն այն անդերից:

Ճշմարիտ եմ ասում, յեթե հարաբերական սրբու-
թյուն, մաքրություն կա վանքերում, ելի նրանց մեջն
և, վարոնք տաանյակ տարիներով մի կին ունին, վոբ-
գիք ունին, ընտանիք են կազմում, ամուսնավոր են:
Նրանք միայն բնական մահով են մեռնելու, մինչդեռ
«ամուրի» վանականների 80% -ը վեներական ախտերով
են սափ մանում:

Ամեն անգից ձեն տուր ու կանչիր, հայ ժողովուրդ:
Թող կորչի ամուրիությունը յեկեղեցուց.

Թող կորչի պղծությունը խցերի, խորանների,
առճարների.

Թող կորչի անառակ վանականությունը:

ՄՆԱՊԱՇՏՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՔՐԻՍՏՈՆԵՅՈՒԹՅՈՒՆ ԶԵ



Ավետարանի կրօնը սոցիալական պարտաճանաչության կրօն է. այսինքն՝ մարդու մեջ այն գիտակցությունը և զգացմունքը պիտի պաշտվի, վորով մարդ պարտավոր է զգում իրեն իր նման մարդուն ծառայելու:

Այս պարտաճանաչությամբ վորեւորվելու և զործով արդյունավորելու վառ ձգտումն է իսկական կրօնը: Այս կրօնը հասկանալի չէ միայն սիրով դեպի մարդը. սերն է պսակում քրիստոնեյությունը:

Իսկ ինչ վոր լոկ ձև է, ծես է, արարողություն, մարդկային բանականության հակառակ խոսք, այն քրիստոնեյություն չէ, այլ մոլորություն, տգիտություն, սնահավատություն, սնապաշտություն:

Ուր սնապաշտություն կա, այնտեղ մաքուր քրիստոնեյություն չը կա: Մնահավատության մեջ մեռնում է քրիստոնեյությունը:

Մնահավատության դեմ կռվելը նշանակում է կռվել տգիտության դեմ հոգուտ քրիստոնեյական կրօնի և մարդկության:

Հայոց յեկեղեցին իր հին շրջանում կռվել է սնահավատության դեմ՝ կախարդության, մոգության, վրհկության, գրբացության և այլն, վորոնք, հին հեթանոսական կրօնների մնացորդներն են քրիստոնեյության: Հայոց յեկեղեցին նույն իսկ պատժական որենքներունի այդ և նման մոլորությունների դեմ:

Սակայն վերջին ժամանակներում սնահավատությունը վոչ միայն վիշտ չի պատճառում յեկեղեցուն, այլ մինչև անգամ քաջալերություն է գտնում. իբրև կանոն մտել է հետին դարերի «Մաշտոցների» մեջ, ու սրբագործվել վորպես կրօնի մասն:

Այդպիսի ծիսարանը նախատինք և աղետարանի մաքուր ուսման:

Բացեք մեր յեկեղեցու մաշտոցը՝ ձեռարանը և դուք կը գտնեք այսպիսի կանոններ:

1. Կանոն գիշերվա աղոթքի, վեր կառարարվում և ծանր հիվանդների վրա, վոր ցավից բժշկվեն և մեղքերից ազատվեն:

2. Կանոն խաչարվա անելու բոլոր մարդկանց, վոչխարների, բույսերի և տունիկերի բժշկության համար:

3. Կանոն դժվարածին՝ հղի կնոջ:

4. Կանոն նորածին մանկան տունը փառատելու:

5. Կանոն դիվանարներին, լուսնոտներին բժշկելու համար:

6. Կանոն սկիհ և մաղզմա որհներու:

7. Կանոն ժամի զգեստ որհներու:

8. Կանոն գիրք որհներու:

9. Կանոն աղ որհներու:

10. Կանոն մատաղ որհներու:

11. Կանոն զանգակ, քոց որհներու:

12. Կանոն ջրհոր որհներու:

13. Կանոն սերմ, շեղջ, կալ, այգի, հնձան որհներու:

14. Կանոն յերաշտի:

15. Կանոն գլուխ կնդելու և այլն:

Պարզ ե, վոր այս «կանոններով» ներդնում են ժողովրդին թե կարգալով կարելի յե հիվանդին բժշկել և մեղքերից ել ազատել, բժշկություն պետք չե. հիվանդ բույսերն ու տունիկերը աղոթքով կարելի ե բուժել, ուրեմն դարմանել պետք չե. հղի կնոջ դժվարածնությունից աղոթքով կարելի յե ազատել, սւրեմն բժշկ և տատմեր պետք չեն. նորածին մանկան տունը,

վեր որհներն, սատանաները կը փախչեն և յերեխան անփնաս կը ֆնա: Աղոթքով կարելի յե հոգեկան հիվանդներին, ընկնավորներին (եպիլեպտիկ) բժշկել, ուրեմն բժիշկներ պետք չեն: Զրհորի ջուրը առանց որհներու թույն կը դառնա, վատառողջ կը լինի: Աղոթքով կարելի ե անձրև քաշել ամպերից. աղոթքով պետք ե գլուխ կնդել, վոր ցավ ու չոռ չը դիպչի և այլն, և այլն:

Այս սոսկալի հակաքրիստոնեյության դեմ բողոքում ե քրիստոնեյությունը, բողոքում մարդկային բանականությունը, բողոքում են բնության որհները:

Այդպիսի անահավատությունների պաշտպանությունը քաջալերություն ե տգիտության և ֆնաս մարդկային կյանքի, վոր գիտությունից ոգավել չը կամենա: Մեկ խոսքով այդ ամենը խայտառակություն ե, հեթանոսական վնկություն ե, մոգութուն ե, վոր ծածկում են քրիստոնեյական վառ քողով:

Կը հարցնեք ինչ՞ու են այս ամենը: Վորովհետև այդ ամեն կանոններն առանձին առանձին վճարովի չեն, անաշխատ ապրուստի աղբյուր հոգևոր դասի համար:

Մեր աթմյան ըմբռնումների ժամանակ, այդ ամենը՝ վորպես բիծ քրիստոնեյական յեկեղեցու վրա, պետք ե ջնջվեն. բայց ավաղ նոր փարիսեցության, դրանց դեմ վոչ միայն ձայն չի լսվում, այլ քաջալերում ե յեկեղեցին իր լուսնությամբ և նույն իսկ ներգործակերպ:

Վերջերս հանդես ե յեկել մի նոր անահավատություն, գլխավորապես Նոր-Բայազեդի շրջանում. այսպես անվանենք այդ սնոտի գործը՝ փահլեանների պաշտամունք:

Փահլևանները կամ քյանդրբազները խաղում են լարի վրա. թող խաղան. բայց ճառում են թե իրենց շնորհքը ստացել են սուրբ Կարապետից. նրա հետ կենդանի հարաբերության մեջ են, տեսիլքներում տեսնում են նրան, խոսում նրա հետ, նրա կամքը հաղորդում են ժողովրդին և վաճ նրան ով վոր ս. Կարապետի կամքը չի կատարի, ինչ պատիժ ասես կը թափվի վրան: Ի՞նչ է նրա կամքը. մատաղ անել, ուխտ գնալ, փահլևանին լավ վարձատրել, աջհամբույր ու խաչհամբույր շատ տալ և այլն: Ստեղծվում է մի սարսափ միամիտ ժողովրդի հոգիների մեջ, վոր խուժում է դեպի փահլևանը, դեպի ուխտատեղին, ուր փահլևանն է կապում իր լարը, մարգարեյություններ անում. իսկ նրա «յալանչին», տակի մասխարեն սրախոսություններով «յոթն անվան տեր ս. Կարապետի» անունով փող, մթերք, իրեր և հավաքում ամբոխից փահլևանի և իր ոգտին, վոր սուրբ Կարապետը մեղմանա և չը պատժի ժողովրդին: Իսկ ուխտատեղիներում հունձ են անում հոգևորները:

Ավետարանից գիտենք մենք ս. Կարապետի կամքը, վոր փահլևանի հայտարարած կամքը չե. այդ մեծ մարգարեն ապրում եր անապատում, հազում կաշվեղեն, ուտում վալրի բանջար և քարոզում եր թե՛ ով յերկու շոր ունի, մեկը չունեցողին տա, ով ուտելու բան ունի, թող սովածին բաժին հանի, հարկահանները թող չը կողոպտեն ժողովրդին, ղինվորները թող թալան չանեն, թագավորը թող լրբութուն չանի, քահանաները թող չը խաբեն: Ահա նրա կամքը:

Ախր եսպես ել նախատինք կլինի վոր թափվում է քրիստոնեյական կրոնի վրա, ս. Կարապետի վրա:

Ախր անարգվում է Մեծ մարդը, Հովհաննես Մկրտիչը, վոր իբր թե քյանդրբազին շնորհք տվող «աղեն» է: Միթե այնքան չնչին մարդ է յեղել ս. Կարապետը, վոր միայն լարախաղացության շնորհք է ունեցել և միայն այդ շնորհքն է տալիս: Իսկ ցիրկերում, ուր ավելի ճարպիկ, զարմանալի խաղեր են անում ցիրկի մարդիկը, ձիերը, վարժեցրած անասունները. բա նրանց շնորհքն հվ է տվել. և ի՞նչ է քյանդրբազի շնորհքը նրանց շնորհքների առաջ:

Արդ, յեթե յեկեղեցին այսպես, ժողովուրդը տեղեւտ, շահագործվող, լարախաղացները շահագործող, հվ է այդ վողորմելի ժողովրդի սրտացավ բարեկամը, վոր մոլորությունից հանի, անահավատությունից ազատի, վոր վոչ Գրիստոսի Ավետարանը, վոչ ժողովրդի բարեկեցությունը, վոչ բարոյականն ու կրթականը կուլ չը գնան այդ անապաշտության:

Հայ ժողովուրդ, մտածիր, իսկզբի յեկ, դուրս արի անապաշտությունից, մի խաբվիր, մի լսիր խաբերաներին: Քրիստոսն ու Հովհաննես Մկրտիչը քեզ ազատել են կամեցել սուտ պաշտամունքից, կախարչությունից, տգիտությունից և դու այսոր նրանց շնորհքն ես համարում այն, ինչ վոր նրանք անարգել են և հալածել: Մի վիրավորիր նրանց անունը:

Հայ յեկեղեցական, մի անպատվիր քո կոչումը, դու լույսի առաքյալ ես համարվել, խավարի հետ մի գնա, մի քաջալերի անոտի պաշտամուքը մի քանի կողակ շահելու համար: Ժամանակակից նոր սերունդը վոր ուտում է առնում, ծանոթանում է բնության յերևույթների և նրանց պատճառների հետ, իրավամբ քեզ կը ծաղրի, քեզ իբրեւ խավարասերի և խաբողի կը

հալածի և կը դա ժամանակ, վոր դու ժողովուրդը ել
չես ունենա, յեթե համառես խավարի մեջ մնալ և քա-
ջալերող են բանին, վոր դու ել չես հավատում:

Քրիստոսը, Հովհաննեսը լույսի, ազատության,
ճշմարտության արդարության առաքյալներ են. ով
խարդախում է նրանց մեծ դործը, նա վոչ քրիստոնյա
է, վոչ ոգտակար:

Թող կորչի խաբեյությունը, թող կորչի սնահա-
վատությունը, թող կորչի դրանց քաջալերող փարի-
սեցի յեկեղեցականը, վոր խավարն է թանձրացնում
խեղճ ժողովրդի հոգու աշխարհում:

ԵԶՄԻԱՄՆԻ „ԳԵՐԱԳՈՒՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ“

(Հայ հավատացյալների ուսագրութիւն)



Քրիստոնեյական նախկին դարերի յեկեղեցական
գրականությունը, նույն իսկ Ավետարանն ու առաքե-
լական թղթերը վկա յեն, վոր Քրիստոսը բոլոր հեթա-
նոսական կրոնները հիմքից քանդեց իրենց ծեսերով
ու արարողություններով, իրենց շատախոս աղոթքնե-
րով և մոգություններով, կախարդանքներով, իրենց
ամբողջ խաբեբայությամբ, իրենց ազգային նեղ շա-
հերի պաշտամունքով և անմարդասեր ատելությամբ
դեպի ուրիշ ազգեր, իրենց զհաբերություններով և
ձևերով, իրենց բոլոր դասակարգերով, վոր հիմնված
էին ծայրահեղ անարդարության և անհավասարության
վրա:

Աչքի ընկող փաստ է, վոր Ավետարանը հեղա-
փոխական մի զորեղ կռիվ է հարուստների և հոգևոր
դասի դեմ, աշխարհիկ և հոգևոր միապետների դեմ:

Այս հին, փթած իրավակարգի և կեղծ բարեպաշ-
տության ավերակների վրա Ավետարանի հիմնադիրն ու
նրա աշակերտները կառուցին յեղբայրության, ազա-
տության, արդարության, ճշմարտության մի բարոյա-
կան կազմակերպութիւն, վոր կոչվեց քրիստոնեյական
կենդանի համայնք:

Այդ անդրանիկ համայնքը չունիք վոչ յեկեղեցի
(հատուկ շէնք), վոչ իշխանութիւն, վոչ ծես, վոչ ա-
րարողութիւն, վոչ զոհաբերութիւն, վոչ դասակարգ:

Այդ մի համայնական կազմակերպութիւն էր,
ուր մեկը ծառայում էր ամենքին և ամենը մեկին:
Նրանք՝ այդ հազարավոր բազմութիւնը հավասար աշ-

խառնում եյին, հավասար վայելում, ինչպես մի ընտանիքի անդամներ, առանց ցեղի և սեռի խտրութեան:

Նրանց մեջ տիրող բարոյական կապը սերն եր. սերը դեպի մերձավորը, նման մարդը. և սերը նրանց համար Սասմած եր: Քրիստոսը նրանց համար սեր եր և կենդանի գործ:

Այսպես եր նախնական քրիստոնեությունը, քանի վոր հավատացյալների համայնքը կազմված եր բացառապես ժողովրդի աղքատ, աշխատավոր զանգվածից:

Յերրորդ դարու կեսերից քրիստոնեական գաղափարների ուժգին քարոզը ձկնորսների, բանվորների, արհեստավորների, գյուղացիների, սարուկների և տանջվածների կրակ խոսքով սարսափ ազդեց բոլոր աշխարհի և հոգևոր միապետներին, բռնակալներին, շահագործող հարուստներին և նրանց վտակները:

Սարսափահար վերին դասերը յուրատեսակ տարերական հեղափոխության առաջ ստիպվեցին քրիստոնեություն ընդունել ձևականորեն և նոր կրոնի անունով պահեցին իրենց դիրքերը, ազդավորելով նախնական քրիստոնեության վոգին, մտցնելով նրա մեջ են հինը, հեթանոսականը իր բոլոր ձևերով, ձևերով անապաշտություններով, իշխանություններով:

Աշխարհիկ միապետները իրենց կարգերի որինակով ստեղծեցին հոգևոր դաս, կաշառեցին նրանց կյանքի բարեքներով, դաշն կապեցին նրանց հետ և Քրիստոսի անունով ծանրացան տանջված բազմության վրա. մեկն իր ֆիզիքական ուժով, մյուսը՝ Քրիստոսի անունով:

Հոգիների և մարմինների բռնության դեմ բողո-

քեցին իսկական քրիստոնյաները վորոնց դեմ յեկան պաշտոնական յեկեղեցին և պետությունը անեծքով ու կրակով, բանտով ու մահով:

Նրանց անվանեցին աղանդավորներ և կոտորեցին բյուրերով:

Հեթանոսությունը իր մաքառման շրջանում այնքան արյուն չի թափել, վորքան Քրիստոսի անունը կրող պաշտոնական յեկեղեցին:

Հայոց յեկեղեցին նույն պաշտոնական քրիստոնեական յեկեղեցիներից մեկն ե: Հայաստանում մաքուր ե յեղել քրիստոնեությունը, քանի հալածվում եր, քանի կոտորվում եյին քրիստոնյաները: Պետական կրոն դառնալուց հետո, նա յեղել ե թագավորների դինակիցը ընդդեմ ժողովրդի և յերբեմն ել փորձեր ե արել նույն իսկ աշխարհիկ իշխանությունն ել իր ձեռքն ամփոփելու:

Հայոց յեկեղեցին ստեղծել ե նվիրապետություն, իր ժամանակի տիրող վոգու համաձայն, միապետ կաթողիկոսով, վոր հակառակ ե քրիստոնեության: Հոգևոր թագավորները համարվել են ժողովրդի ընտրյալ, բայց իրոք այդպես չե. նրանց ընտրել են «թագավորն ու նախարարները, իշխաններն ու ազատները, զորավարներն ու պաշտոնյաները, հարուստներն ու կալվածատերերը»:

Ժողովրդի անունն ե շահագործվել. նրան թողել են տգիտության, խավարի մեջ. կտրել են զազախարական աշխարհից, թեև դիմ ու զրախանություն ենք ունեցել, վոր միայն հոգևոր և իշխանական դասի սեփա-

կանությունն ե յեղել, կապել են ծեսերի հետ, սար-
ճափեցրել են հանդերձյալ կյանքի պատիժներով և
իրբև վոչխարի՝ բուրդը խուզել, կաթը կթել և ապա
մորթել ու միւսը կերել, ուրիշ խոսքով քամել են:

Աշխարհիկ և հոգևոր միապետները առաքինու-
թյուններ են ստեղծել ու քարոզել իրենց ոգտին,
խեղդելով իմացականությունը ժողովրդի մեջ, վոր ա-
վելի բարձր ե քան առաքինությունը:

Յեւ մենք դարեդար, սերնդե սերունդ առանց
խորը թափանցելու այդ յեկեղեցու ներսերը, մի գլուխ
վողկորվել ու ջատագովել ենք նրան, արժանիքները
չափազանցրել և փառաբանել:

Բայց պիտի դար ժամանակ, վոր իմացականու-
թյունը գործնար տանջված ժողովուրդների մեջ և հե-
ղափոխության փոթորկով կործաներ այդպիսի իրա-
վակարգերը, ըմբռնումներն ու թխովի առաքինու-
թյունները:

Յեւ աշխարհի յերեսին փչեցին վերածնության
դարի կրոնական հեղափոխությունը, ծրանսիական
մեծ հեղափոխությունը, Անգլիականը, իսկ այսոր հա-
մաշխարհային մեծ հեղափոխությունը Ռուսաստանի հե-
րոսական ուժեղով և նրա ահարկու շնչով գահեր խոր-
տակվեցին, գահեր են յերերում անդունդի բերանում
և ինքն՝ աշխարհի իսկական տերն ու տնորենը՝ ժողո-
վուրդը նոր կյանքի արշալույսն ե վողջունում: Հեռու
հին որերի խեղդող մղձավանջը:

Հեղափոխությունները մեռելությունից դեպի հա-
րություն կանչող զանգերն են, թմրությունից արթ-
նացնող կոչնակները:

Սակայն հայոց յեկեղեցին՝ իր մասնակի արժա-
նիքներով հանդերձ, իր ավանդական, հեքյաթական
քննման մրափում ե: Նա լսելու ականջ չունի, տես-
նելու աչք չունի, հարություն առնելու շնորհքը չու-
նի, սխալն ու մոլորությունն ուղղելու բարոյական
արիությունը չունի:

Եւ իր թմրության մեջ, ինչպես յերազում, միշտ
մի աղոթք ունի. «Մեծի Աթոռույս Սրբո կաթուղիկե
եջմիածնի անշարժություն և անսասանություն»:

Այդ հոգևոր անշարժության մեջ պետք ե մեռնի
նա, ինչպես արժամանակ վարակված հիվանդը:

Նա վերջին հեքն արձակելիս աչքը մի անգամ ել
պիտի բանա ու տեսնի, վոր ժողովուրդը չունի, մենակ
ե ու մեռնում ե. և այդ որը հեռու չե հենց այժմ ել
աչքի առաջ ե:

Թվում եր, թե վերջին աշխարհադուրդը դադա-
փաբների հեղափոխությունը վտաքի պիտի հաներ կի-
սամեռ յեկեղեցին հանձին իր ֆնացած մի բուռն կրո-
նավորների, վորոնք պետք ե վաղեյին դեպի կենդա-
նարար գաղափարները, դեպի իրենց հեռացած ժողո-
վուրդը, ձուլվելու նրա հետ: Բայց... խեղդեալի հա-
մար իր քարաժայռն ե սիրուն, գորտին իր ճահիճը,
խողին իր ցեխի յոգարանը, մեռնողին իր անկողինը:

Վոչ մի շարժում, վոչ մի հառաջադիմական քայլ:
Այդ դեռ բավական չե. հայոց յեկեղեցին գործնական
քրիստոնեցության որերում, վոր խորտակում ե ամեն
մի ձևականը, յերբ ժողովուրդը յերեսը թեքած նրա-
նից հեռանում ե, նոր-նոր խավարամիտ, հետադեմ
գործեր ե անում և տխմարաբար կարծում ե թե ժա-
մանակի արագասլաց անիվը հետ տալ կարող ե:

Այդպիսի մի տկարամիտ քայլ և «Եջմիածնի Գերագույն խորհուրդ» ստեղծելը:

Այս, վարպետներն թխված անունը լսողի վրա այն տպավորությունը կարող և գործել թե յեկեղեցին ժողովրդականանում և, հոգևոր միապետությունը իր փեղերն և հավաքում: Բայց այդպես չե:

Մենք տառապում եյինք հակաքրիստոնեական միապետականությունից և յերազում եյինք մի ժողովրդավար յեկեղեցի, մինչդեռ «Գերագույն խորհուրդը» գաղտնում և մի խարազան հոգևոր միապետի անունով և նրա ձեռքում:

Փաստերը կհաստատեն այդ ճշմարտությունը. բայց տեսնենք նախ թե ինչպես թխվեց այդ «Գերագույնը» և վորոնց անմաքուր ձեռքերով:

1923 թ. աշնան ամիսներում Եջմիածնի յեպիսկոպոսները ինչ վոր գաղտնի քչփչոցի մեջ եյին: Այդ խորհրդակցությունների հետևանքով Մեսրոբ սրբեպիսկոպոսը ճանապարհորդեց Թիֆլիս, Գանձակ, Բազում: Այդտեղից բերել եր առաջնորդների, մի քանի քահանաների և նույնքան ել աշխարհականների ստորագրությունամբ, մի մի գիր, միակերպ վոճով ու բովանդակությամբ, թե, կամենում ենք, վոր «Գերագույն խորհուրդ» լինի:

Այս թղթերի հետ միասին Եջմիածնի հինգ յեպիսկոպոս խմբագրում են մի ուրիշ թուղթ, մի վերջնագիր կաթողիկոսին, վորին անվանում են անգուլթ, անփուլթ, անսիրտ, ապիկար, վորին վոչ վոք չի լսում, նկարագրում են յեղեղեցու անկյալ վիճակը, վոր վերագրում են կաթողիկոսին և գործադուլի ու այլ սպառնալիքներով պահանջում են, վոր իրենցից կազմի

«Գերագույն խորհուրդ»: Դրում են մի կոնդակ իբր թե կաթողիկոսը ինքնահոգար կամքով «Գերագույն խորհուրդ» և կազմում: Մտնում են կաթողիկոսարան, կարդում իրենց սպառնալիքը և ստիպում են կաթողիկոսին կողակն ստորագրելու: Յեվ սարսափահար կաթողիկոսն ստորագրում և ու հայ ժողովրդին իր յեպիսկոպոսների հրամանով խաբում, թե ինքնահոգար կերպով «Գերագույն խորհուրդ» և կազմում:

Թղթերը ներկայացնելուց առաջ, վերջին վայրկենին իմ ձայնն ել շահելու համար տալիս են ինձ կարգալու և ստորագրելու:

Յեթե յես անձանոթ լինելի այդ հայ յեպիսկոպոսներին, վորոնցից վոչ մի լավ բան չեմ սպասում, գուցե գայթակղվելի, բայց յես բողոքավոր կարծիք ներկայացրի, վոր կարևոր եմ համարում առաջ բերել այստեղ:

«Նորին գերապատվություն առ. տեղապահին հայրապետության հայոց՝ խորեն արքեպիսկոպոսին, Մայրաթոռի միաբան Բենիկ ծայրագույն վարդապետից ամենախոնարհ կարծիք:

Ձերդ բարձր սրբազնություն. Ամսիս 29-ին հրավիրեցիք ինձ ձեր բնակարանը կարգալու մի դիմումն Ամենայն Հայոց հայրապետին, վոր գրված և ստորագրված և Եջմիածնի միաբանություն կողմից և առաջարկեցիք ինձ ել ստորագրելու, յեթե համաձայն եմ:

Ինձ համար միանգամայն անակնկալ եր այդ թուղթը. այն խնդիրները, վորոնք առաջ բերված են թղթի մեջ. ամիսներով գաղտնի խորհրդակցություն յյուլթ են յեղել մի քանի յեպիսկոպոսների համար, վոր

քին չեն մասնակցել և վոչ մի վարդապետ, մինչդեռ հայոց յեկեղեցու պատմության մեջ յես չգիտեմ մի գեպք, վոր ընդհանրական յեկեղեցու կազմակերպությունը փոխելու խնդիր լինի առանց վարդապետների:

Այնտեղ ակնաքկված ե և մի «արձանագրություն», վոր ինձ համար մթին աշխարհ ե: Յես չը գիտեմ թե այդ ինչ արձանագրություն ե, վորի հիմունքով կազմվել ե գիմումը, ավելի ճիշտ վերջնագիրը (ուլտիմատում):

Հասկանալի յե թե ինչու դժվարացա գրիչ վերցնել և անմիջապես ստորագրել մի թուղթ, հայտնի խոջոր խնդիրների թուղթ, վորոնց լուծման շուրջը դատողություններ չեմ լսել, վորոնց վրա դատողություններ չեմ տվել և ժողովականների նպատակին ու տրամադրության միանգամայն անձանդ չեմ:

Յերբորդ՝ գրի մեջ միանգամայն համաձայն եմ այն նկարագրությանը, վոր վերաբերում ե հայոց յեկեղեցու անկյալ վիճակին. սակայն, շարունակության մեջ կան խոշոր կետեր, վորոնց առջև կանգ եմ առնում, վորոնց լուծման վրա որ ու գիշերներ պետք ե մտածեմ, վոր խղճիս հետ հաշտ մնալով, մտքերիս լուսավորությամբ կարողանամ թուղթն ստորագրել: 33 տարվա միաբան եմ, աշխատել եմ, բարոյապես ու ֆիզիքապես տանջվել յեկեղեցու ասպարիզում և հանկարծ պիտի ստորագրեյի մի թուղթ առանց ինձ հաշիվ տալու թե ինչ եմ անում. իսկ ժամանակը կարճ ե, մի գիշեր միայն կա տրամադրությանս տակ, վորովհետև դուք առավոտուն թուղթը պետք ե ներկայացնեք: Կարճ ժամանակում չեմ կարող հաշիվ տալ խղճիս, մըտքիս, փորձառությանս, վոր ստորագրեմ:

Յերբորդ՝ թղթի մեջ ասված ե, վոր Հայոց հայրապետը անսիրտ ե, անփույթ ե, դպրոց, թերթ ունենալու վրա չի մտածում, հրամաններ ե տալիս վոչ վոք չի կատարում և այլ մի շարք մեղադրանքներ:

Այդ դատապարտությունը կարգում են ծերունի, հիվանդ հայրապետին նրանք, վոր ընտրեցին նրան, նրանք, վոր յեպիսկոպոսական ոժուժն նրանից ստացան, նրանք, վոր նրա պատմությունը հիացմունքով գրեցին և ի տրիտուր յեպիսկոպոսացան, նրանք, վորոնց համար սիրելի եր հայրապետը, քանի վարդապետ եյին: Նրանց մեջ չեյի յես, վոր նույն հայրապետի ընտրության դեմ գիրք գրեցի, և նրա հետեանքով նրա հայրապետության որոք հալածանք կրեցի, տառապեցա, տապալակեցա, հետամնաց յեղա, սակայն տարա ամեն վիշտ ու նեղություն:

Արդ, ինչպե՞ս ստորագրեմ այդ թուղթը: Յեթե այսոր գլուժ եմ թե սխալ բան են արել, թող վարվեն ինչպես ուզում են, յես ինչացո՞ւ եմ այդտեղ: Ինչպե՞ս ստորագրեմ:

Չորբորդ՝ Հայոց հայրապետը մեղադրվում ե, վոր դպրոց չունենք, լավ, դպրոց ունենալու իրավունքը, վորքան ինձ հայտնի յե, ներկա կառավարությունը տվել ե, վերադա՛ել ե նաև դպրոցի համար մի շենք, արտոնել ե Եջմիածին իր թերթն ունենալ: Բողոքողները յե՞րբ վորոշումն արին դպրոց բանալ, թերթ հրատարակել և ծերունի հայրապետը մերժեց: Գործ ա՛նող միաբանությունը գործ պետք ե ստեղծեր և դատապարտելի կլինե՞ր ծերունի հայրապետը, յեթե չհաստատեր, չորհներ այդ դործը:

Հինգերորդ՝ մեղադրվում ե ծերունի հայրապետը,

վոր հրամաններ ե տալիս, բայց կատարող չըկա: Չը-
կատարողները միաբանությունն ե. յեթե այդ գիտակ-
ցությունն ունին, թե պետք ե հայրապետի հրամանը
կատարվի ու չի կատարվում, ով ե ավելի մեղադրելին:
Միթե պետք ե կամենայինք, վոր Հիսուսի դրոշակա-
կիրն ու քրիստոնյա հայրապետը բանտով ու փայտով
կատարել տար իր հրամանները: Այս հակասության
հետ ինչպե՞ս հաշտվեմ ե ստորագրեմ: Յեթե յես հայ-
րապետի հիմնավոր կարգադրությունը չեմ լսում, ի՞նչ
խղճմտանքով բողոքեմ հրամայողի դեմ:

Վեցերորդ՝ պահանջվում ե, վոր եջմիածնի մեջ
ընդհանրական յեկեղեցու համար վարչական նոր կազ-
մակերպություն մտնի գերագույն ժողով անունով:

Յեկեղեցու կազմակերպության մեջ աշխարհի խո-
շոր փոփոխություն կարող ե կատարվել միայն համազ-
գային ժողովը: Պատմության ժողովրդական սկզբ-
բունքներին, յեկեղեցու ավանդությանց դեմ կլինի,
յեթե Մ. Աթոռի մի քանի անձինք այդ փոփոխությունն
անեն: Չի՞ դատապարտի մեզ ազգը, վտանգություն
չի՞ համարի այդ քայլն ազգի ե հայրապետի իրավանց
դեմ:

Այսպիսի պատասխանատվություն ինչպե՞ս հանձն
առնեմ ժողովրդի առաջ ե ստորագրեմ:

Յոթներորդ՝ քրիստոնյական յեկեղեցին իր մա-
քուր վիճակի մեջ ընդունակ ե յեղել եւ ժամանակա-
կից նոր, բարեբեր աշխարհայացքներ ընդգրկելու ե
նվիրագործելու, մինչդեռ վերջնագրի մեջ կան հետա-
դիմական մտքեր, վորոնք ավելի շուտ գեպի կեղծիք
կտանեն յեկեղեցին, վոր ինձ համար անհանդուրժելի
յե: Դադափարներիս հակառակ մտքերն ինչպե՞ս ստո-
րագրեմ:

Ութներորդ՝ ի՞նչ յերաշխավորություն կա թե
այդ գերագույն ժողովը ավելի լավ կտանի գործերը
քան սինոդը, վորի դեմ բողոքող եմ յեղել միշտ ե կամ
արդի միաբանական ժողովը, վոր սահմանադրությու-
ն ե, վորի վորոշումները միայն հաստատում ե հայրա-
պետը, վոր ինքն ե տվել միաբանությանը, ձեռք քա-
շելով հողեոր միապետի իրավունքներից, յեթե միե-
նույն անձերը պիտի կազմեն գերագույն ժողովը, վո-
րոնք կազմում են այսօր միաբանական ժողովը:

Միաբանական ժողովին ազատություն ե տրված
վարելու յեկեղեցու գործերը, գերագույն ժողովն հենց
այդ ե, ինչո՞ւ դժգոհ են բողոքողները: Միաբանական
ժողովն ավելի ժողովրդական վոգի ունի, վորովհետեւ
հրա մեջ ձայն ունին բոլոր միաբանները, իսկ «Գե-
րագույնը» պիտի կազմվի սոսկ սահմանափակ թվով
յեպիսկոպոսներից առանց վարդապետների, ուրեմն
խեղդվելու ե միաբանության ձայնը, ստեղծվելու ե
բյուրոկրատ իշխանություն, վոր վարելու ե գործերն
ու անձերը սպառնալիքով ե պատժով:

Յեվ վերջապես մենք ստեղծեցինք նաեւ «Վանա-
կան խորհուրդը», վոր նույն «Գերագույն ժողովն եր.
ինչո՞ւ միայն մի տարի իր գոյությունը պահեց ե մե-
ռավ: Ուրեմն գերագույն ժողովը չե, վոր գործ ե ա-
նելու, այլ գերագույն հոգին, վոր պ կաս ե մեր մեջ:
Ինչպե՞ս ստորագրեմ:

Իններորդ՝ վերջնագիրը վերջանում ե մի սարսու-
փելի սպառնալիքով. այն ե՞ յեթե հայրապետը չի կա-
տարի ստորագրող միաբանների առաջարկները, թուղթ
ստորագրողները հրաժարվում են բոլոր պաշտոններից.
ուրիշ խոսքով գործադուլ են անում (զարաստովկա) ե

լըռւմ են իրենց հայրապետին: Ի՞նչ կասի ազգը այդ քայլի հանդեպ. միթե ծանր պատասխանատուություն չեն վերցնում իրենց վրա ստորագրողները:

Յեթե հայրապետի և միաբանության մեջ այդպիսի խոշոր անդունդ բացվի և յեկեղեցին այդ անդունդն ընկնի առհավության ձգտումների հետևանքով, թիվ ե պատասխանատուն: Չե՞ վոր այդ գործադուլը կըլսվի, միաբանությունը հրապարակով պետք ե աշխատի արդարանալ, հայրապետն ել կարող ե ինքզինքն արդարացնել ազգի առաջ մեղադրանքը դնելով բողոքողների վրա: Ի՞նչ դուրս կգա դրանից. չե՞ վոր «ամենայն տուն բաժանյալ հանձն յուր ավերեսցի»:

Ահա ինչու չեմ կարողանում ստորագրել:

Վերջնագրին անմաս մնալու հիմունքներս բերելուց հետո, յես պատրաստ եմ աղաչելու ձեզ, սրբազան հայր, հետևյալ առաջարկով. առանց այդ վերջնագրի խորհեցեք ձերունի հայրապետի հետ. յես համոզված եմ, վոր նա ընդառաջ կգա ամեն մի լավ բանի. ձերացել ե ու տկար և բոլոր ցանկալի ձեռնարկությունների սկսելն ու կատարելը կթողնի միաբանական ժողովին, միայն թե միաբանությունը ընդունակ լինի լավ գործ անելու, բառնալով իր միջից անհաշտ վողին, ատելությունը, յեսականությունը, մամուռտած հինը, վորոնք ըստ իս միակ աղբյուրն են նշմիածնի անգործության և անկման:

Իսկ յեթե յեկեղեցու մեջ փոփոխություն պետք լինի, են ել ժամանակի պահանջների համաձայն, խնդրեցեք թող համազգային ժողով գումարի և նա դնի «Գերագույն ժողով», յեթե այդ պետք լինի: 1923. 30 դեկտեմբերի. միաբան ս. Նշմիածնի Բենիկ ծայրագույն վարդապետ:

Յես լըռւմ եմ այստեղ այն խոսակցությունների մասին վոր ունեցել եմ կաթողիկոսի հետ նախ քան գերագույնի հաստատությունը և հետո:

Յես պնդում եմ վոր կաթողիկոսական վերջին ընտրություններ յեղել են բռնությամբ, առանց ժողովրդի իսկական մասնակցության, մանավանդ Գեորգ Ե. կաթողիկոսին: Յես այդ ընտրության դեմ գրեցի «Ինչու հեռացանք» գիրքը, վորովհետև նախատեսում եյի թե այդ ընտրությունը, վորին ջերմ մասնակցող եյին այդ յեպիսկոպոսներից չորսը, ժողովրդին վռնին չի տալու և կործանելու ե այն քիչ լավը, վոր մնացել ե յեկեղեցու մեջ:

Կաթողիկոսացրին, շահագործեցին՝ յեպիսկոպոս, արքեպիսկոպոս դարձան, հարստացան, վարեցին կաթողիկոսին ու գործերը, ինչպես կամեցան, քաջալերեցին անմտությունն և յեկեղեցական ու քաղաքական սխալները, կործանեցին հայ ազգի մեծ մասը, Հայաստանը ընդարձակ գերեզման դարձրին և այժմ առանց ազգի իրապես գահընկեց արին, իսպառ իրավազուրկ ձևական նախագահություն վերապահելով նրան:

Ինձ ցավ չե, վոր Գեվորգ Ե. իրավազուրկ ե. թերևս ուրախ լինեյի, վոր հայ հավատացյալ ժողովուրդը հետաքրքրվեր իր յեկեղեցու վիճակով և ինքը գահավեժ գլորեր նրան, վոր իր ընտրելին չե յեղել, այլ այդ յեպիսկոպոսների. բայց յես ուրախ չեմ, վոր ժողովրդի անունով միշտ բարբառնող այդ յեպիսկոպոսները, վոր արյունով, ավերակ ու թալանով են գծել իրենց անցած ճանապարհը, առանց ժողովրդի արին դարձյալ այդ մեծ փոփոխությունը:

Լուծությամբ կը համակերպելի, յեթե հայ յեպիսկոպոսները ժողովրդին հրավեր կարգային, վոր նա գար իր ընտրած ներկայացուցչութիւնը թողներ հայոց յեկեղեցին բարեկամելու և կառավարելու համար ժամանակի վոգու համեմատ, բայց չը լռեցի, վորովհետեւ այս նոր կաղմակերպութիւնը կաթողիկոսից գըրաված յեկեղեցին ավելի դեպի խավարը պիտի գլորեր և գլորում ե. սրանք են մարդիկը չեն, վոր ժողովրդի աչքը բանան, վոր յեկեղեցին ե փակել, միտքը բանան, վոր լույսից են գրկել և ժողովրդի հետ ընթանան:

Իմ ըմբռնումն ուղիղ եր, փաստերը հետզհետե կը հաստատեն. այդ պատճառով յես բողոքեցի, խոստովանում եմ մասամբ ել խղճալով այն կաթողիկոսին, վոր իր որոք կատարված ավերումների ամին իր մարմնի և հոգու ավերումն ե ապրում ծեղ ու հիւանդ վիճակով, բայց գլխավորապես նրա համար, վոր առանց ժողովրդի արին այդ փոփոխութիւնը:

Հայոց յեկեղեցին, յեթե մի առավելութիւն ունի, գոնե ձևականորեն, եդ նրա ժողովրդական բնավորութիւնն ե: Յեկեղեցին ինքը հայ հավատավոր ժողովուրդն ե: Նա ե միակ իրավատերը վարչական, ծիսական, դավանական, տնտեսական խոշոր փոփոխութիւններ անելու յեկեղեցու մեջ: Վոչ կաթողիկոսը, վոչ հոգեւոր դասը առանց ժողովրդի այդպիսի փոփոխութիւններ անելու իրավունքը չունի:

Հակառակ պարագայում ի՞նչ ե լինում. կտրվում ե ժողովրդի կապը յեկեղեցուց և ժողովուրդն ել իրավունք ունի յերես թեքել հոգեւոր «պետերից» իր կապերը կտրելով նրանց հետ:

Կը հարցնես, հայ ժողովուրդ, ի՞նչ գործ ե արել Գերագույն Խորհուրդը իր տգեղ սկզբնավորութեան ուրից, դպրոց բացել ե, թերթ հրատարակում ե, շինարարական աշխատանք կատարել ե, վորոնց համար կաթողիկոսին անվանում եյին անպետք, անփութ, անախրտ, ապիկար:

Վոչինչ, վոչինչ չի արել, վոչ մի լավ գործ:

Կատարված ապօրինութիւնը կը մեղմանար իմ աչքում, մի յեկեղեցական մաքրիչ հեղափոխութիւն կը ճանաչելի յես Գերագույն Խորհրդի քայլը, յեթե նա անմիջապես ժողովրդի հոգին լուսավորելու համար հանդես գար. յեթե նա հառաջագեմ մտքերի ուժեղ քարոզներով հասկացներ թե՛ յեկեղեցին մի ժամանակ յեղել ե և գիտութեան, և բարեգործութեան, և ուսման, և քաղաքականութեան գեկավար, քանի վոր ոտար բռնավոր իշխանութիւնների լուծն եր ծանրանում հայ ժողովրդի հոգու և մարմնի վրա:

Մինչդեռ այժմ Հայաստանը իր հատուկ հայկական կառավարութիւնն ունի հայ լեզվով ու գրականութեամբ. գիտութիւնը, բարեգործութիւնը, վորբերի խնամակալութիւնը, քաղաքականութիւնը, յերկրի վերաշինութիւնը նրան ե անցնում, յեկեղեցուն ֆուտ ե Ավետարանի բարոյական գաղափարների քաջուղութիւնը ու համապատասխան կենդանի գործն ու քարոզողի կենդանի, բարոյական որինակը և ջերմ աջակցութիւնը հայրենիքի վերաշինութեան:

Այդ կը լիներ մի քայլ առաջ և յեկեղեցին այս կատարյալ անկմանը չեր հասնի, և վարկը կը բարձրացներ:

Բայց այդպես չե, բոլորովին հակառակը, ինչպես

վոր յես նախատեսում էյի, ճանաչելով Գերագույն Սուրհրդի կազմը: Նա վոչ միայն դրական գործ չի արել, այլ բացասականով և թանձրացրել խավարը յեկեղեցու և ժողովրդի մեջ, շեշտել և կրոնական բռնությունը, վոր անթույլատրելի և և ստեղծել և խավարի տարրերնակ թագավորությունը:

«Գերագույնի» որերում նոր-նոր սնապաշտություններ են գլուխ բարձրացրել ժողովրդի մեջ. բռնակել ու բորբոքվում և հեթանոսական համայնության, վեհություն, կախարչություն, խաբերայություն հոտերի փոս մարդկային բանականության և քրիստոնեական մաքուր գաղափարների. և յեկեղեցին փոխանակ հանգցնելու այդ մոլորությունը, փոխանակ մարդկանց հավատքը լուսավորելու ինքն և հրահրում կամ կրավորակերպ լուսեթյամբ, կամ ներգործակերպ:

Կարկուտ կապել, սիրո թախսմաներ խզրզել, ամուլ կանանց յերեսա բերելու գիր անել, գայլի բերան կապել, կորուստները գտնելու բթիկ անել, մաղ պտտեցնել և իմանալ թե հիվանդը վոր սուրբով կը բժշկվի (ի դեպ, վոչ մի գուշակ Գրիստոսի մոտ չի ուղարկում հիվանդին, այլ մանր-մուշր սուրբերի), ջրով գարիով գուշակություն անել, թիզ չափել, կարտերով մարդկանց գլխին գալիքը գուշակել, հնարված կամ հիվանդ ուղեղի յերագ-տեսիլքներով սարսափահար անել միամիտ ժողովրդին և այլն, սովորական տարածված խաբերայություններ են կրոնական գուշակով և ժողովրդի հոգին ու նյութականը զոհ են բերվում այս սնահավատություններին, վորոնց հնությունը հին տղիտություն և հեթանոսական կրոնների մեջն և թաղված:

Մոռացված և Գրիստոս, լույսը, և պաշտվում և սպիտակությունը. իսկ յեկեղեցին լուռ և:

Կոչնավոր, լուսահավատ ունեցող հոգևորականությունը կարող և տանել այս անարգանքը, վոր տըրվում և քրիստոնեություն չան հիմնադրին, մարդկային բանականությունը: Ժողովրդասեր յեկեղեցին կարող և անտարբերությամբ դիտել թե ինչպես իր ժողովուրդը կեղեքվում և շահամու անաշխատ խաբերաների ձեռքով: Յերբեք:

Յեկեղեցին լուռ և և որեցոր ավելի են գլուխ բարձրացնում նոր-նոր սնապաշտություններ:

Փահլեանների պաշտամունքը, նրանց հետ կապված բոլոր նորատեսակ խաբերայությունները, վոր ծավալ և ստանում այժմ գավառներում վորակումն և «Գերագույն Սուրհրդի»: Այդ մոլորություններին ույժ են տալիս տգետ, շահամու քահանաներից վոմանք, վորոնց գլխին իշխանություն և լուսեյաց «Գերագույնը»:

Յես այստեղ դնում եմ մի քահանայի կեղծ վոգևորությունը արած պատմությունները մի քանի յերկսեռ անձերի առաջ և իմ ներկայությունը:

«Մի գլուզում մի մարդու 5 տարեկան յերեսան յերագ և տեսնում, վոր սպիտակամորուս ս. Կարապետը (նա 34 տարեկան էր, վոր գլխատվեց, մորուքն սպիտակ չեր լինի) հրամայում և նրան առաջնորդ փահլեանի պարան կապել և խաղալ: Յերեսան իր յերագը պատմում և հորը. վերջինս բարկանում և վորդու վրա և ինչիլը չի կատարում: Հետևյալ գիշեր հայրն և տեսնում յերագում «սպառնակամորուսին», վոր սպառնում և նրան աչքերի կուրությունը, յեթե յերեսայի ցանկությունը չի կատարի:

Ջարթում և մարդը... կուրացած աչքերով զղում

ե, մեղա ե կանչում, աչքերը հետզհետե բացվում են և վաղ առավոտուն գյուղի մեջ, ժամի մոտ գերաններ ե ցցում, պարան կապում, յերեխայի ձեռքը տալիս ե լարախաղացի թարազուն, մի յերկար ձող վոր նրա ծանրությանն հավասար կը լիներ և տանում ե դեպի լարը: Յերեխան անմիջապես վազում ե լարով դեպի վեր և սկսում ե պարել, ազատ, համարձակ:

Ապշած ժողովուրդը հրաշքի զարմանքով լի հարցնում ե մանուկ լարախաղացին. ինչպես ե վոր չես ընկնում, սղան ժպիտով պատասխանում ե ինչի պետք ե ընկնեմ իմ պարանը լայն ե դետնի նման, յես ենպես եմ տեսնում. ս. Կարապետն ինձ սովորեցնում ե խաղալ:

Հետեյալ որը հանդիսականներից մեկը պատմում ե, թե դիշերն յերազում ս. Կարապետը յեկավ և ինձ հրամայեց թե յեզդ վաղը տանը պահիր և տար թող փահլեանի պարանի վրա խաղա. յես նրան շնորհք եմ տվել: Բերում են յեզան, վոր վազելով, միայն յերկու վոտքով՝ առաջին և հետին (մյուս յերկուսը ողի մեջ) բարձրացնում և պարանի վրա, թռչկոտում և մյուս ծայրից իջնում:

Շվարած ժողովուրդը հրաշքի դիմաց ահ ու դողով ե լցվում և առատ-առատ մատաղների և ուխտադրությունների խոստումներ են մեջտեղ գալիս, սկսվում ե հոսանքը դեպի ուխտատեղիները:

Այդտեղ լինում են հինգ կոմունիստ, վորոնք հրաշքից շմած գնում են քաղաք, իրենց տոմսերը հետ են տալիս թե մենք հրաշք տեսանք և կուսակցությունից դուրս են գալիս:

Ելի մի հրաշք լսեցեք, վոգևորում ե տերտերս.

14 հողի գնում են Սեան. նրանցից մինը, մի անհավատը յեկեղեցու պատը կեղատում ե և անարգում հավատը: Վերադարձին նավակը շուռ ե գալիս և 12-ին խեղդում. ազատվում են միայն յերկու հողի: (Թարսի պես, ազատվողը կոմունիստն ե):

Լուռ լսում եմ յես և քահանան հոգևոր հալըտակություն—եկատազ պատրաստելով լսող կանանց համար, շարունակում ե ել ավելի հրաշալին: Նույն գյուղում գիշերը յերեք ձիավոր են իջնում մի այրի կնոջ դուռը և նրան զարթեցնում. կինը դուռը բաց ե անում և լսում հետեյալ հրամանը.—Այ կին, առավոտուն կը գնաս գյուղի մեջ քահանային և ժողովրդին կասես, վոր մատաղներ անեն, ուխտ գնան, թե չե հազար տեսակ պատիժ կը թափենք մենք այս գյուղի վրա: Աղաներ, ասում ե կինը, ակսր ինձ ով կը հավատա, վոր ասեմ: Մենք քեզ նշան կը տանք մարմնիդ վրա: Այդ ըոպեյին կինը ուսի վրա մի սաստիկ ցավ ե զգում և ուշաթափ լինում: Առավոտյան գալիս են հարևանները տեսնում են կնոջ ուսի վրա թիկունքի կողմից ձիու նալի մի խոր հետք:

Դեպքը հրապարակվում ե, սկսում են մատաղները, քահանան վոգևորված ե:

Այս առասպելները լսելիս ես ցավ զգացի, վոր քահանայի բերանով խավարն ե քարոզվում և յեզան հավատացողներ այդ առասպելներին: Յես զայրույթ զգացի, վոր մոլորությունը մթնեցնում ե միամիտ մարդկանց բանականությունը և լուռթյունս ընդհատելով զսպեցի քահանայի կեղծ վոգևորությունը առարկելով նրան և նա ձենը կտրեց:

Այս մի որինակ և միայն այն տարածվող սնապաշտությունների, խավարի աստվածացման, վոր տարերական և դարձել «Գերագույն Սորհրդի» որով, վորը կամ լուսթյամբ կամ գուցե ներգործակերպ նըպաստում և խավարին, առանց ըմբռնելու թե իր յեկեղեցու վերջնական անկումն և պատրաստում: Են ել ես որերում, յերբ թուրք լուսամիտ մոլլան իր ժողովրդի մեջն ընկած իր մուհարրամի. շախսեյ-վախսեյի տոնն և հայտարարում սնոտապաշտություն, վոր փրկե իր մեջիդի վարկը, իր կրոնի լավը միայն. ես են որերում, յերբ Յեվրոպայում քրիստոնյաները պատրաստվում են ժողովներ անելու և կրոնից ու յեկեղեցուց հանելու անհավատալին, հեթանոսականը, առասպելականը, վոր բրիստոնյական լուսավոր գաղափարները փայլ առնեն և ժողովրդի արդի բարոյական պահանջները բավարարեն:

Յեվ այս աճող սնապաշտության դիմաց լուսթյունն ինչո՞ւ համար և. աջհամբուլի, մոմավաճառության, խաչահամբուլի, միայն ժամանակավոր շահի:

Յեվ այս հոգևկան հիվանդությունը համարում են կրոնական շարժումն, կրոնական վողեորություն:

Վորքան բարձր և հայոց հին յեկեղեցին այս «Գերագույնի» որերի յեկեղեցուց. հինը անհավատությունների դեմ քարոզչություն ունի, գրականություն ունի, նույն իսկ պատժական որենքներ ունի:

Ուրիշ վորեւ գործ, ուրախալի յերևութ չկա Գերագույն Սորհրդի իշխանության որերում. իսկ ինչ վոր կա, այդ այն և, վոր այդ աննկարագիր անձերը եջմիածնում նստած մարակն առել ու դադում են իրենց այն միարանակիցներին, վորոնց հետ անձնա-

կան հաշիվ ունին, վորոնք այդ վողորմելի նոր պահանջներին խուսկ չեն ծխում:

Որինակ՝ 77 տարեկան Բարդուղիմեոս յեպիսկոպոսին 8 ամիս և սովի են մատնել, գրկելով նրան և ռոճիկից և պարենից. մարդուն կաթիլ-կաթիլ են սպանում:

Ինչո՞ւ. վորովհետև գրագետ Բարդուղիմեոս յեպիսկոպոսը իր գրքույկներից մեկում նկարագրել և «գիտնական» Մեսրոբ յեպիսկոպոսին, վորպես տգետի: Պաշտոնական պատրվակը, այդ ել այն և, վոր Գերագույն Սորհրդը հիվանդ Բարդուղիմեոս յեպիսկոպոսից պահանջեց մի սենյակ իր բնակարանից հանձնել Ռուբեն վարդապետին. իսկ նա մերժեց, բացատրելով, վոր յերեք բժշկի սոված վկայականով նրան յերկու սենյակ անհրաժեշտ և, մեկումն իր հիվանդությունը դարմանելու և կարիքների համար, և խնդրեց, վոր իրենք ջահել յեպիսկոպոսները իրենց յերեքական սենյակներից մեկը զիջեն վարդապետին, յիթե անհրաժեշտ և:

Փոթորկեց «Գերագույնը». բոպեն հարմար եր Մեսրոբի թույնը թափելու ատելի մարդու վրա և վրձիւ դրին ծերունի յեպիսկոպոսին մատնել սովի, վոր համարձակվել և նոր իշխանության հրամանը իսկույն չը կատարել:

Յեվ դրանք են Քրիստոսի առաքյալները. նրա՛ վոր ասում եր՝ յիթե յեղբայրդ սոված և, հաց տուր նրան, ծարավ և՛ ջուր տուր նրան:

Ինչ անի, հայ ժողովուրդ, ծերունի յեպիսկոպոս. դու չես հետաքրքրվում, կաթողիկոսին դիմեն ապարդյուն և, պետությունը չի խառնվում. և միթե այս հայը, այս հոգեորականը, այս քաղաքացին սո-

վից պիտի մեռնի և կամ հուսահատությունից կախ-
վի, ինչպես կախվեցին տարիներ առաջ այս յեպիսկո-
պոսների անգթությունից Բառնաբաս և Դևոնդ վար-
դապետները:

Իմ «կարծիքը» իսկապես կատարվում ե. Գերա-
գուլյնի անդամները մտրակով հաշիվ են մաքրում. ար-
համարանք ու կոպտություն ե իրենց թունոտ լեզվի
վրա:

Իսկ ուրիշ գործ. վոչինչ չեն անում:

Յես պատմեցի թե ինչ հակաժողովրդական ձևով
ստեղծեցին Գերագուլյն Խորհուրդը: Կարևոր եմ հա-
մարում նաև զեկուցանել թե ինչ տակետակ հիմուն-
քով կատարվեց այդ սև գործը:

Առաջինը՝ զուտ անձնական յեսական հաշիվներ
և շահերի հիմունքով. այս հաշիվների լուսաբանու-
թյունը յես հետաձգում եմ ուրիշ անգամվա, յերբ Գե-
րագուլյն Խորհրդի անդամների նկարագիրը տամ:

Յես կանգ կառնեմ այստեղ մի ուրիշ ներքին
շարժառիթի վրա:

Տասնյակ տարիներ Եջմիածինը կոպիտ, ազգա-
փնաս և անուղղելի սխալներ ե արել: Այդ սխալները
յերկու տեսակ են՝ անգործություն և քաղաքական ան-
մտություն:

Եջմիածինը վերջին տասնյակ տարիներում բա-
ցարձակապես վոչ մի գործ չի արել, վոչ դպրոցական,
վոչ գիտական, վոչ բարեգործական, վոչ տնտեսական
վոչ կրոնական, վոչ շինարարական. վոչինչ չենք տվել
ազգին, այլ միայն ստացել ենք ու կերել:

Յերկրորդ՝ յես անվանում եմ քաղաքական սխալ:

Ինչ հարկ կար Ավետարանին հակառակ և կարճա-
մտությամբ քաղաքական անցուղարձին խառնվել յե-
կեղեցին, պատերազմ հորդորելու և մարդկային կոտո-
րածի կրակը հրահրելու զերն առնել իր վրա, հայրա-
պետի կոնդակի մեջ կոչ գրվել հայ ազգին թե «գնա-
ցեք կոտորեցեք»: Այդ անուղղելի սխալանքի հետե-
վանքը, դառն արդյունքը տեսանք: Կոնդակի այդ խոս-
քերը հաղորդում էին Պոլիս և... տարաբախտ հայ ժո-
ղովուրդը կոտորվեց բյուրերով:

Կարճամիտները նկատի չունեցան գոնե 18—19-րդ
դարերի խոհեմ կաթողիկոսների (մինչև Խրիմյան),
ազգոգուտ բացարձակ չեղոքությունը պեսպես պա-
տերազմների ընթացքում, վորի հետևանքով բարոյա-
կան հեղինակություն մնաց հայրապետությունը և
նույնիսկ թշնամիներին հարգելի:

Այդ ժողովրդի անմեղորեն թափած արյան ծովի
առաջ այժմ ցնցվում ե ամեն մի գիտակից հայ և զար-
թած գիտակցությունը հաշիվ ե պահանջում «այս ինչ
արիք»:

Պեսք եր բարոյական պատասխանատվությու-
նից ազատվել և ահա կաթողիկոսի նախկին խորհրդ-
դականները հեռ-հեռ են քաշվում պատասխանատվու-
թյունից ազգի առաջ, մեղքը բարձում են միայն հայ-
րապետի վրա և իշխանությունը ձեռքից խլելով, կա-
մենում են չքմեղ ձևանալ, թե ահա սխալական կա-
թողիկոսի իրավունքները մեր ձեռքն առանք, վոր ել
սխալ չանի:

Այս մի անարժան աչքակապություն ե, բայց
կապը խիստ թափանցիկ. հայ ժողովուրդը տեսնելու
յի իսկական հանցապարտներին բոլորին միասին:

Այդ «Գերագույն» խումբը առաքելական կոչումներ, առանց բարենորոգիչության և առաքելական հոգեվոր բարձր հափշտակութան, դրանց համար ամեն ինչ և ամեն վոք իրենց անձին, շահին և փառասիրության և ծառայելու:

Դրանց ձեռքից հեռացան վանքից ամենաբնորոշ վանականները՝ փիլիսոփայության դոկտոր և լեզվաբան Յեզնիկ վարդապետը, գիտնական Սմբատ սարկավազը, Կոստանդին, Գրիգոր, Պողոս համալսարանական սարկավագները, զույգ Ներսես, Մանուկյան Յերվանդ պատվական վարդապետները, բարի Մամբրե վարդապետը, գիտնական Աբել վարդապետը, յեռանդուն Յեղիշե վարդապետը յերաժշտագետ Ստեփաննոս սարկավազը և մանավանդ աստվածաբանության մագիստրոս, բեղմնավոր հեղինակ Յերվանդ վարդապետ Տեր-Մինասյանը:

Սա հայոց յեկեղեցու վերանորոգության խնդիրը զրեց. գրվածքը խարույկը ձգեցին և հեղինակը իր հոգու այրվելը տանել չկարողացավ, ցավելով ու հեզնությամբ դեպի այս նոր ինկվիզիտորները վերադառնալու հանեց ու հեռացավ:

Յեկ վերջապես սրանց հալածանքից հեռացավ եջմիածնից ու խելագարվեց աշխարհահոշակ յերաժշտագետ Կոմիտաս վարդապետը:

Սրանք անապատ դարձրին Եջմիածինը. սրանք փակեցին Եջմիածնի դռները նոր մտնողների առաջ և բացին ընտիր յեւնողների առաջ: Իրենք ել կմեռնեն և Եջմիածինը իրեն-իրեն կըզոցվի, ինչպես զրեւ ու գուշակել ենք շատ առաջ: Սրանց ազգին ճանաչեցնելու համար եմ յես զրեւ տարիներ առաջ «Եջմիածնի

արդարությունը», «Անարդարության յերեսից», «Հայրապետական ընտրություն», «Ի՞նչու հեռացանք» գրքույկները և բազմաթիվ հրապարակախոսական հոդվածները շատ թերթերում:

Սրանք ու իրենց նմանները հայ հոգևորականությունը կաստա դասակարգ դարձրին ուրույն շահերով, իրենց գործելակերպով հեռացան ժողովրդից և վերջինըս նրանից. մոռացան, վոր կրոնը, յեկեղեցին, գիտությունը, ամեն ինչ ժողովրդի համար և և ինչ վոր ժողովրդին չի ծառայում նա պետք չե և ֆլասաբեր:

Այդպես ել հակաժողովրդական և «Գերագույն Խորհուրդը»:

Հայ ժողովուրդ, հայ յեկեղեցական, յեպիսկոպոս, վարդապետ, քահանա, գյուղացի, արհեստավոր, մտավորական, վոր ձուլված եք ընդունում ձեզ հայ ժողովրդի հետ, յեթե հետաքրքիր և ձեզ համար ձեր յեկեղեցու կյանքով զբաղվել, չարիքը վերացնել, փտությունը հեռացնել, չը պետք և անտարբերությամբ լռեք, պետք և ձեր իրավունքին տեր կանգնեք և թույլ չը տաք, վոր այդ թխովի «Գերագույն Խորհուրդը» կոխտես ձեզ, ձեր յեկեղեցին, ձեր ժողովրդին:

Պետք և ցրեք այդ «Խորհուրդը», յեթե ինքը խոհեմություն չի համարի ինքն իրեն լուծել և պիտք և ազգային-յեկեղեցական ժողով գումարելով յեկեղեցին բարեկամեք ավետարանի և ժամանակակից աշխարհահայացքի հիմունքներով:

ԴԻՄՈՒՄ

ՀԱՅ ՔԱՀԱՆԱՅՈՒԹՅԱՆ

Քահանա չեղբայրներ,

Հոգուս մեջ կուտակված շատ մտքեր ունիմ, վոր կուզեյի հաղորդել ձեզ, բայց հնարավորություն չունիմ ձեզ բոլորիդ մեկ տեղ տեսնելու. ուստի պարտք համարեցի այս համառոտ թղթով խոսել ձեզ հետ դոնե մի քանի կարևոր հարցերի մասին:

Քրիստոսի Ավետարանը և առաքելական թղթերը՝ հավատացյալներին բարոյապես ղեկավարելու համար, ճանաչում են միայն յերեցներ (քահանաներ): Յեպիսկոպոս, քորեպիսկոպոս, վարդապետ անունները, վոր հետո յեն մտել և դասակարգություն ստեղծել, առաքելական դարում մեկ իմաստ ունին. ամեն յերեց յեպիսկոպոս էր, վարդապետ էր. չը կար խորություն, չը կար մեծ ու փոքր, չը կար տեր ու ծառա. բոլորն էլ հավասար էյին մի հոր վորդիների նման, չեղբայրների նման հավասար իրավունքներով և նման պարտականություններով:

Յերեցությունն էլ վարձու պաշտոն չէր, ցմահ կապանքներ չուներ, այլ ազատ կոչումն. և այդ ազատ կոչման մեջ նա ավելի լավ էր ապրում, քան վարձու պաշտոնյան:

Յերրորդ դարում աշխարհիկ իշխանության կազմակերպության ձևով և նրա ազդեցությամբ, Ավետարանի վոգու հակառակ կազմվեց հոգևոր նվիրապետություն աստիճաններով, դասակարգերով, հրամաններով և հնազանդությամբ և համապատասխան տիտղոսներով՝ «Նորին Սրբություն», «Նորին Բարձր Սրբազնություն», «Նորին Գերաշնորհություն», «Նորին Սրբազնություն»:

«Նորին Բարձրապատվութիւն», «Նորին Արժանապատվութիւն». քահանային եւ կոչեցին «Նորին Բարեկրօնութիւն»:

Ի՞նչ եք կարծում, ի՞նչ կանեյին առաքյալները, յեթե Քրիստոսը համաձայներ խոստանալ Զերեթիայի վորդիններին՝ Հակոբոսին և Հովհաննեսին, նրանց մօր խնդրանքով, բարձր աթոռները տալ իր մօտ, իր թագաւորութեան մեջ: Անշուշտ կասեյին՝ եղ ի՞նչ ես աշուտ, վարդապետ, մենք ես անիրավ աշխարհի տիրող ու տանջող մեծերից ազատվելու համար թողինք մեր ձկնորսութիւնն ու յեկանք քո յետեից, հրապուրվելով քո խոստումով թե՛ քո թագաւորութեան մեջ հաւասարութիւն և արդարութիւն կը լինի. այժմ դու ել ես ուղում մեծ ու փոքր, տեր և ծառա ստեղծել, վոր եղպես ե՛մ մենք կը գնանք մեր ձկնորսութիւն:

Անշուշտ այսպէս կասեյին և կանեյին:

Ի՞նչ եր ասում Հիսուսը՝ դուք բոլորդ հաւասար եք, անմիտ ե նա, ով կամենում ե մեծ լինել այս աշխարհի իմաստով. ով վոր կամենում ե իմ թագաւորութեան մեջ մեծ լինել, նա ամենքին պիտի ծառայի:

Հակառակ Քրիստոսի այս մեծ գաղափարի, քրիստոնեական յեկեղեցին ստեղծեց կենտրոնական իշխանութիւն բարձրագիւր աթոռներով, վորին ստրկական ծառայութեամբ յենթարկվեց յերեցութիւնը, այն կոչմամբ յերեցութիւնը, վորի վրա յե կանգնած կենդանի յեկեղեցու՝ Ժողովրդի հովատը:

Հոգեւոր կենդրոնական իշխանութեան լուծը հետըզհետեւ ծանրացավ քահանայութեան վրա կազմվեցին ստրկացնող որենքները և նա տարավ այդ ստրկական վիճակը հակառակ իր կոչման և սովորութեամբ

հաշովեց դրութեան: Նա այլևս ազատ առաքյալ չեր, այլ կամակատար ծառա հոգեւոր չինոցնիկութեան:

Վերջին մի քանի տասնյակ տարիներում հայ քահանան իր բարոյական ու նյութական կացութեամբ ամենաարհամարելի դասն յեղավ հոգեւոր վերին դասերի առաջ:

Ո՞վ ե ձեզնից այն բախտավորը (բացի կոնստանտնուպոլիսի անդամներից, վոր առաջնորդների աչքերն են ու ձեռքերը միայն ձեր թերութիւնները տեսնելու և ձեզ ճնշելու համար), վոր մի քաղցր վերաբերմունք տեսած լինի, մի մարդավարի խոսք լսած լինի հոգեւոր իշխանավորներից, յեթե դատարկ ձեռքով եք ներկայացել: Հավատացած եմ վո՛չ վոր:

Դուք՝ Ժողովրդի հետ ձուլված քահանաներ, միայն մոռացութեան, արհամարանքի հանգամանք ունեք այդ իշխանութեան առաջ:

Մի՞թե չեք հիշում թե ինչպէս որերով, ժամերով քարշ եք յեկել յեպիսկոպոսների դռներում, վոր ձեզ ընդունեն, ձեր դարդը լսեն. միջնորդներ եք ձգել կոնստանտնուպոլիսի հպարտ անդամներին, կամ յեպիսկոպոսի ծառայի բուռը մի բան եք սլլացրել, վոր հաջողի ձեզ դողեղող ներկայանալ:

Ձեր այդ ընդհանուր դրութեան պատկերը ձեր առաջը դնելու համար հարյուրավոր դեպքերից մեկը՝ մի որինակ պատմեմ, մի քահանայի պատմած:

«Շատ աղքատ եմ, մուրալ ամաչում եմ. Ժողովուրդն արդյունք չի տալիս, տերտերութիւնն ինձ ես որի հասցրեց: Մեկ որ կնոջս ասացի՝ այ տիրուհի, յերեք գրվանքս յուզ ունինք և մեկ հավ. արի դու հավը կարմրացնենք, յուզն ել վերցնենք յես ու դու

գնանք սրբազանի մոտ կինս հավը գրկեց, ես ել յուղն. դատարկ ձեռքով իշխանավորին ներկայանալ չի լինում: Գնացինք վոր իմ ու կնոջս մերկությունը աչքով տեսնի: Իմ քահանա լինելս յերևում եր միայն մի ցնցոտի գլխարկից. մնացած շորս բանավորի ցնցոտի յեր: Գնացել էյի, վոր խնդրեմ հայ տերտերներին համար Անգլիայից ստացված քառասուն բեռ կտորներէց մի վերարկվացու տա, վոր քուրջերս ծածկեն:

Նստանք դուռը. յեկան ու գնացին, գնացին ու յեկան՝ կին մարդ, աղջիկ, ծառա. մենք նստած ենք ժամերով. կոնսիստորի անդամին եմ հայտնել խնդիրս. վերջը՝ գլուխդ ինչ ցավացնեմ, կոնսիստորի կոկիկ հաշնված անգամը դուրս յեկավ, բղավեց վրես, դուրս գնացեք, բոլ չե նստեք մթուղայի պես, կտոր չը կա: Ամթահար, խայտառակված, վեր կացանք ընկանք ճամբա, անիծելով են որը վորը տերտեր յեղա: Յեղբայրներ, դուք սրանից ել ավելի սրտաճմիրկ որինակներ գիտեք. բայց մի քանիսն ել բերեմ:

Գնում եմ լեռնային ճանապարհով. հեռվում նրկատում եմ մի ճամբորդի, քայլերս արագացնում եմ, վոր հասնեմ ու խոսակից գտնելով մենակության ճանճրույթս փարատեմ: Հասա. գրգռված հագուստով, արեխները ծակ, մատները դուրս ընկած մեկն է ճամբորդը, միայն գլխին քահանայական գլխարկի խոնացած, քրտինքի կեղտով փայլուն մի գլխարկ կա: Բարե տվի. տերտեր ես, հարցրի: Հա, տերտեր եմ, բայց տերտերությունիցս մնացել ե միայն ես գրեխալի կտորը, ախ քաշելով պատասխանեց ջանք տերտերը. հիմի իսկապես մշակ եմ, գնացել էյի արա:

հունձ անելու, վոր մի քանի լիտր ցորեն աշխատեմ յերեխաներս պահելու համար: Յես շատ ապահով յիտասարդ եյի. լավ յերկրագործ. տերտերի թոռ եյի, սախպեցին թե, դու քահանայի ցեղ յես դու տերտեր յեղիր: Յերեք տարի գնացի ու յեկա գործիս համար՝ գործակալին, սինոդ, կոնսիստոր: Ծախեցի յեղներս, կովբըս, բոլորը տվի նրանց, վերջապես տերտեր յեղա: Հիմի ել ապրուստ չունիմ, ժողովուրդը տուրք չի տալիս, եջմիածինն ել իսկի չի հարցնում թե տերտերներս ապրում ենք թե մեռնում: Ահա եսախտ տերտերներից մեկն ել ես եմ:

Մի ուրիշ քահանա՝ Ալիքուչակ գյուղից, դառն աղքատության յերեսից ենքան բանեց Սարգսրապատում, վոր ուժասպառ յեղավ, վերագործավ ու իսկույն մեռավ, սովի գրկում թողնելով իր յերեխաներին:

Մի յերրորդ, վոր ուսել է ծեմարանում մինչև վեցերորդ դասարան, այսոր շրջում է ցնցոտիների մեջ, վոր ծածկված են հին գյուղական ուսների կապույտ պալտոյի հնոտիով ու զարդարված է փայլուն կոճակներով, իր դսրգն է լալիս. «առաջ քահանա եյի և ուսուցիչ. վերջինս բովանդակություն եր տալիս իմ գոյության, ուճիկն ել բավարար եր, ապրում էյի. այժմ վոչ ժողովուրդից ոգուտ կա, վոչ ուսուցչություն: Հոգուս մեջ ել մի կռիվ կա. ախր շատ ծես վոր կատարում եմ, չեմ հավատում, կեղծիք եմ անում ու ինձնից ամաչում. դե ես մեր վարդապետ յեպիսկոպոսներին ել գիտեմ, նրանք ել չեն հավատում. բայց նրանց անհավատ արարքը ազգը առատ վոսկով է վարձատրում, իսկ մեր փեշակը՝ վոր նույնն է, մեզ դառն աղքատություն է բերում:

Մի որ տղես ասաց. հայրիկ, յես ուզում եմ կոմսոմոլ դառնամ, միտք արի ու պատասխանեցի, դնա, վորդի. դնա ժողովրդի հետ, մենք ել ժողովուրդ չունենք: Յես ել մտածում եմ վերարկուս հանեմ, վարժապետ դառնամ, թե չե ախր իսկի բանի պետք չեմ ու քաղցած, բա մեղք չեն իմ յերեսաները»:

Այսպես արհամարված եք դուք, քահանա յեղբայրներ ու այսպես խեղճ: Մի բացառություն կարող եք ցույց տալ միայն. այդ ձեր ձեռնադրություն նախորդորն ե, յերբ վոսկի եք համբել սրբազան հայրերի առաջ, յերբ ձեզ սիրով են վերաբերվել և կամ յերբ ներկայացել եք բեռներով:

Ինչպես ցավում եմ, վոր մոռացել եք գիտակցել ձեր կոչումը, ձեր պատիվը:

Ախր դուք եք, վոր ձեր ժողովրդից հավաքել եք յուզ, պանիր, պտղի, աթոռահաս, հոգեբաժին, մատաղացու կով, վոշխար, գառ, ձու և հազար տեսակ նվերներ այս ու այն պատրվակով, վոր ձեր իշխանությունը կուշտ ու կուռ ապրի, իսկ դուք ապրել եք հողագործի չարքաշ կյանքով և ժողովրդի կամավոր տուրքով, վոր այժմ փոխվել և անտարբերություն և արհամարանքի:

Ի՞նչ ուրեմն ի՞նչ եք յեղել. միայն հոգևոր հարկահաններ հոգևոր պետերի համար, վորոնք առատություն յեղջուրից վայելել են առանց ձակատ քրտնեցնելու, իսկ դուք մնացել եք միշտ աղքատ և արհամարված: Ի՞նչ եք կարծում այսպես և յեղել Քրիստոսի և իր աշակերտների հարաբերությունը: Ի՞նչ կանեցին առաքյալները, յերբ Քրիստոսը առատություն մեջ ապրեր, իսկ աշակերտներին քաղցած թողներ: Յես դի-

տեմ ինչ կանեցին. նրանք՝ վոր ազնիվ ըմբոստացումով աշխարհի հղորների անարդարություն դեմն յեկան, կըմբոստանային իրենց վարդապետի դեմ և կասեցին՝ դու, արդարություն քարոզիչ, անարդարություն ես գործում, մենք քեզ չենք ճանաչում:

Ձեր աշխատանքի տնտեսական վիճակը, յեղբայրներ, ծանրանում և սրտիս վրա. ձեր քահանայապետներն ու ղեկավարները ձեզ համար «վոլորմած սափաքացին» չեն, այլ վիրավորող և ճանապարհի վրա ձգող անցնող:

Եղ զրկանքի և արհամարանքի փոխարեն դուք գտնե վորեւե բան սովորել եք, ուսել եք ձեր իշխանավորներից. հավաքել են ձեզ, հետաքրքրվել են ձեզնով ու ձեր ժողովրդով, յեկել են ձեզ ու ձեր հոտին այցելություն: Ձեր ժողովուրդը, վոր գյուղից դուրս չի յեկել, վեղար տեսել և. վո՛չ: Բայց դուք գիտեք, վոր հին դարերում կաթողիկոսներն անդամ անձամբ շըրջում էյին և՛ քարոզում, և՛ ուսուցանում:

Պարզ և ուրեմն, վոր վոչ մի կապ չը կա ձեր, ժողովրդի և հոգևորականության մեջ, բացի նյութական կապը, վորի քաղցրությունը միայն վերինն և վաճառելով:

Ձեզ առաջնորդներ են տալիս. ախր դուք վոչ մի ձայն չունեք, վոր կարողանաք ասել, այս առաջնորդը մեզ անհարմար և, մեր ցանկացածը տվեք: Յեզ դուք դեռ պարտավորվում եք այն բոլոր այլանդակությունները տանել, ծածկել, ինչվոր ձեր առաջնորդների անձն և ստեղծում: Ձայն ել հանեք, ձեր պատիվը պատիժն և:

Այդպես չե՞, ուղիղն ասեք, ձեր խղճատանքին հարցրեք:

Այս վիճակը լքումն է փոել ձեզ վրա. չը կա այսոր մի քահանա, մանավանդ գյուղերում, վոր չանիծի այն որը, յերբ ցման քահանայության դատապարտվեց և զրկվեց թե բարոյական ավատությունից և թե հալալ աշխատանքից:

Հոգևոր բարձր իշխանությունը իր անպարտաճանաչության շնորհիվ, իր մեկուսացման մեջ իրապես բաժանվել է ձեզնից ու ժողովրդի զանգվածից և այդ պատճառով ժողովրդի կապը կրօնական կյանքի հետ կտրվել է:

Ճշմարիտ չէ, որինակ, վոչ մի մտավորական ինտելիգենտ համարված մարդ իր ամբողջ կյանքում ձեր ժամը չի մտել և չի հաղորդվել: Ուրեմն մտավորական դասի մեջ դուք ժողովուրդ չունեք:

Ճշմարիտ չէ վոր այժմյան ջահել սերունդը վոչ ձեզ է ճանաչում, վոչ յեկեղեցին: Ուրեմն դուք գալիք որերում ժողովուրդ չեք ունենա: Մնում են ծերերն ու վշտացած հարուստները, վորոնց ժամ գալը չի բղիտում կրօնական զգացմունքից, համոզմունքից, այլ կողմնակի, անցողական հանգամանքներից և ծերության պարապ սովորությունից: Ախր նրանք ել իրենց վայելքի որերում յեկեղեցի չեյին գալիս:

Եդ մասն ել լիքն է ավելի շատ սնտոխապաշտությամբ, քան քրիստոնեական գաղափարների վոգեւորությամբ, վորին ծանոթ ել չե: Սնտոխապաշտությունը կայուն բան չե. այդ մի խավար է. վոր շուտով կշքանա գիտակցության և դիտության լույսի առաջ: Ուրեմն դուք կը զրկվեք և այդ աղօթավսրնիքից: Ժողովուրդն իր ճամբով կերթա և դուք՝ ձեր. ձեր ճամբեն անգունդով է վերջանալու:

Հենց այժմ դուք յերգեցող չունիք, տիրացու չունիք. դուք մենակ թե քահանա եք, թե տիրացու թե ժողովուրդ: Ծիշտ չէ:

Մի հարցրու թե ինչեւ այդպես յեղավ: Շատ պարզ պատճառով. վորովհետեւ յեկեղեցին, վոր միշտ ժողովրդի հետ է յեղել հնումը. այժմ իր ամբողջ կառուցումով, իր հինցած ու այժմյան մտքին բան չասող ծեսերով հետ է ընկել, դարձել է կեղծիք: Յեկեղեցու վերին շերտերը ապականել են իրենց պղծություններով, կեղծիքով, գողությամբ, հղիացումով, ծուլությամբ:

Մարդիկ իրենց բանականությանը հակառակ բանին չեն հավատում:

Ինչ եք անում դուք, յերբ ձեր հինցած տունը փլչելու վրա է. խո չէք թողնի, վոր փլչի ձեր գլխին — վոչ, դուք քանդում եք հինը, փթածը և նորն եք կառուցանում ավելի լավ ձևով:

Յեկեղեցին ել եղպես է. հինը նորով պետք է փոխվի:

Եդ նորի հիսբը պեճ է լինի հումարսությունը, արգարսությունը, լույսը, հավասարությունը, սերը, ահա ինչ վոր ավեսարանակաճ է յեվ անմահ: Ինչ վոր կեղծիք է, այն դուրս պեճ է ձգվի քեզ ավանգից, քե վարչականից, քե ծիսականից, քե կեցեղապականից:

Ովքեր են կազմակերպել հինը, վոր մի ժամանակ նոր է յեղել. ձեզ նման քահանաներ, վոր ձեզնից ավելի լուսավոր չեյին. ինչու դուք այժմ չեք կարող վերակազմել միայն ավետարանի հիմունքով:

Հին յապիսկոպոսները այսպիսի պատժական որենքներ ել ունին քահանաների և ժողովրդի վերաբերությամբ. ծեծել, աղվեսաղբոշմ զնել ճակատին, ջրերը կտրտել, բանտարկել և այլն:

Այդ որենքները պաշտոնապես փոխված չեն. բայց չը կան: Ուրեմն ամեն հինը լավ չե և փոխելը անհրաժեշտ:

Դուք սրա վրա մտածեցե՞ք ե պահանջ դրե՞ք յեկեղեցական ժողով գումարելու, ուր անելիքներ կը պարզվեն:

Մտավախությունը մի կողմ դրե՞ք. թե հինը քանդենք, նորը չենք կարող շինել. միևնույն է հինը անխուսափելիորեն քանդվելու է, յեթե դեռ չի քանդվել: Յեթե հայ ժողովրդին պետք է յեկեղեցի. նա իր ուզած ձևովը կը շինի. իսկ յեթե պետք չէ, չի կամենա, թող չը շինի:

Դուք ժողովրդի հետ ձույլ մնացե՞ք. ձեր կյանքի նպատակը դարձրե՞ք ժողովրդին ծառայելը, ինչպես վոր Ավետարանն է պահանջում:

Մի քարոզե՞ք այն, ինչի վոր դուք չե՞ք հավատում և չե՞ք կատարում. մի քաջալերե՞ք սնոտիապաշտությունը մի քանի կոպեկի համար, այլ ցրեցե՞ք նախապաշարմունքները, ժողովրդի բարեկեցության գործին աջակցեցե՞ք խոսքով և անձնական որինակով:

Մեր յերկիրն իր մոխրակույտից հարություն է առնում, վերաշինվում է. չե՞ք կարող աչք փակել, խղճմտանք ծալել, վոր հսկայական ջրանցքներ են կառուցվում հսկայական անջրգի հողեր վոռոգելու համար, դպրոցների ցանցով կապվում յեն իրար հետ գյուղ ու քաղաք, ճանապարհներ են շինվում, երեքտրական լույսերն են ընդարձակվում, հիվանդանոցներն են բազմանում, համալսարաններ են ստեղծվում, գրադարաններ են հիմնվում ու ձոխանում աճող գլոբերով և այլն:

Վերաշինվող հայրենիքի վերաշինողներին, ով կուզե լինի, սրտով ոգնեցե՞ք և քաջալերեցե՞ք անխաղախ կերպով:

Ով կը հանդիսանա մեր խեղճ յերկրի համար «վողորմած սամարացի» նա մեր հարգանքին է արժանի և աջակցության: Այդ է իսկական քրիստոնեյի պարտքը:

Պահեցե՞ք ձեր այս հավատը թե բարի, ժողովրդաշահ խոսքն ու նրա գործադրությունը, վոր բղխում է սիրուց, հրաշք կը գործեն. և այդ տեսակ հրաշքի մեջ կը բարձրանաք դուք և ժողովրդին սիրելի կը դառնաք, վորովհետև նրա հետն եք. և դուք քաղցած չե՞ք մնա:

Այլապես ձեր վերաբերուն նախատանքի վերաբերուն կմնա և ձեր բաժինը դառն հիասթափությունն է և ծանր զղջումը:

Յեթե այդ վերաբերուն նախատական է և ձեր ներքին մարդը բողոքում է նրա դեմ ու դուք նրա մեջ հարություն առնել, վերափոխվել չե՞ք կարող, հանեցե՞ք. թող վերաբերուն և շքեղ զգեստը հագնեն նրանք, վորոնք արտաքին փայլով մի ապականված հոգի է մարմին են ծածկում: Մի վախենաք, դուք նրանցից բարձր կը մնաք:

Դուք գիտե՞ք, վոր Նշմիածնի ամենաընտիր վարդապետները վերաբերուն հանեցին ու գնացին դեպի մայր Ժողովուրդը, բայց նրանք միշտ բարձր մնացին ձեզ տիրող յեպիսկոպոսներից: Նրանք մի հանցանք ունին, վոր անձայն գնացին. բայց այդ ել մեղմանում է այն հանգամանքներով, վոր նրանք չեյին կարող ձայն հանել, վորովհետև սինոդը կը գրեր նահանգապետին և վերջինս նրանց բանտը կը տաներ: Խո պատմական որինակներ ունինք, վորոնք ցույց են տալիս թե հրապարակում և ականջն ականջ աղատություն շնչացող և բռնության դեմ բողոքող սինոդինքը Բրիտանի մարդասիրությանը և բոլոր ավանդներին դավաճանելով, ամենադաժան բռնություններն է գործ դրել:

Ձեզ մեկն հիշեցնեմ. 1850-ական թվականներին տեղեկանում են, վոր Արևմտյի գյուղում մի քանի տուն թոնդրակեցիք կան, վորոնք յեկեղեցու ձեռն, արարողություն չեն ճանաչում: Մինողը բողոքում է նահանգապետին: Նահապետը նրանց բանտն է լցնում:

Սինոդը այդ պատժով չի բավականանում. դիմում ե նորից նահանգապետին և պահանջում, վոր նրանց մահվան պատիժ տան:

Մեր սրբազանների դաժան անգլթությունից և բռնությունից շատ ժամանակ չե, վոր յերկու թուրքական ջահել վարդապետներ պարանով կախվեցին ու խեղդվեցին. մեկը Եջմիածնում իր խցում, մյուսը Մուղնու վանքում:

Մի վախենաք նրանցից, վոր ձեր մաքմինն են սպանում սովով. այլ վախեցեք նրանից, վոր ձեր հոգին ու մարմինն իրար հետ գեհենն են ձգում. և ի՞նչ ե այդ գեհենը, յեթե վոչ ձեր հոգու հակասությունից առաջ յեկած տանջանքը, խղճահարությունը, ամոթանքը, վոր ուզեք չուզեք պիտի տեսնեն, զգան և և ուրիշները:

Քաջացեք, քահանա յեղբայրներ, գոտևորվեցեք Հիսուսի ճշմանտությամբ և արդարությամբ, հարություն առեք թմրությունից, լցվեցեք առաքելական խանդավառությամբ և պահանջեցեք ձեր յեկեղեցուց, ձեր իշխանությունից, ձեր նյութական խեղճության բարեփոխություն, պահանջեցեք նրանից հոգիների վրա բռնանալու վերացումն, պահանջեցեք կենդանի դործ հոգուտ ժողովրդի, պահանջեցեք վերջ տալ ավերին ու թալանին, կաշառքին ու պղծության, պահանջեցեք փտած հնի վերացումն, պահանջեցեք յեկեղեցական-ազգային ժողով:

Ձեր այս արդար պահանջներին և հայ ժողովրդի կրոնական լուսավորությանը ընդառաջ կգա և ձեզ կաշակցի սիրով:

Միշտ ձեր յեղբայր

ԲԵՆԻԿ Ծ ՎԱՐՊԱՍԵՏԷՐ:



100

ԳԻՆԸ 35 ԿՈՊ.

ԴԻՄԵԼ ԳՐԱԿԱՆՈՒՆԵՐԻՆ

